

Πράσινο είναι το χρώμα του δολλαρίου. Σχετικά με την Γκρέτα και την τεχνολογική μετάβαση

Από το blog Carbure¹

Θα σώσει ο καπιταλισμός τον κόσμο;

Εδώ και τριάντα χρόνια, είμαστε μάρτυρες από τη μια πλευρά μιας αύξησης του πολιτικού και μηντιακού λόγου και αναλύσεων για τον επείγοντα χαρακτήρα των ζητημάτων της παγκόσμιας υπερθέρμανσης και της καταστροφής του φυσικού περοβάλλοντος και, από την άλλη, της αποτυχίας όλων των δράσεων που στόχευαν στην επιβολή περιορισμών στην οικονομική δραστηριότητα ώστε να περιοριστεί η ζημιά που προκαλείται. Ενώ όλοι συμφωνούν ότι πρέπει να γίνει κάτι, τίποτα σημαντικό δεν γίνεται, εκτός από τις ασταμάτητες εκστρατείες “ενδυνάμωσης” των ατόμων στις αναπτυσσόμενες χώρες, την αφαίρεση των πλαστικών ποτηριών από τις επιχειρήσεις και των πλαστικών τσαντών από τα ταμεία των σουπερμάρκετ, το επί πληρωμή παρκάρισμα στην πόλη και την φορολόγηση των καυσίμων. Όλα αυτά τα μέτρα υποτεινούν ότι το βάρος των διενεργούμενων δράσεων βασίζεται ποινικά μόνο στα μεμονωμένα άτομα. Επιπλέον, εμφανίζονται σαν εμπαιγμός μπροστά στην κλίμακα του προβλήματος, όταν δεν στοχεύουν απλά στο να γεμίσουν τα θησαυροφυλάκια του κράτους ή να παχύνουν τους καπιταλιστές κεντρίζοντας την οικονομική δραστηριότητα (ανανέωση του στόλου των αυτοκινήτων, τομέας ανακύκλωσης σκουπιδιών, περιβαλλοντικά πρότυπα για τα κτίρια κλπ.).

Όμως, τίποτα δεν φαίνεται να ενδιαφέρει περισσότερο την κοινή γνώμη από αυτά τα ερωτήματα: μπορεί ίσως να διακωμωδούμε την εξαφάνιση των ουραγοτάγκων αλλά μια σημαντική αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη θα επηρέαζε εξ ορισμού τους πάντες, και οι συνέπειες αρχίζουν να γίνονται αισθητές. Γιατί, λοιπόν, σ’ έναν κόσμο που οι οικονομικές κρίσεις είναι παγκόσμιες – σαν τους πολέμους, και η διαχείρισή τους παγκόσμια, σε έναν κόσμο με θεσμούς όπως το ΔΝΤ, η Παγκόσμια Τράπεζα ή ο ΟΗΕ δεν καταφέρνουμε να συμφωνήσουμε σε παγκόσμιο επίπεδο, μιας και είναι ξεκάθαρο ότι απειλούμαστε όλοι και η συναίνεση μοιάζει γενική;

Η απάντηση που δίνεται σ’ αυτά τα ερωτήματα είναι συνήθως η εξής: υπάρχουν πολύ ισχυρά οικονομικά συμφέροντα που αντιτίθενται στη γενική θέληση και που φέρνουν τους πολίτες και το κράτος στη θέση να μην μπορούν να κάνουν τίποτα. Αυτός ο τρόπος σκέψης βασίζεται στην πίστη στην αντίθεση ανάμεσα στην πολιτική και την οικονομία και στην ιδέα ότι αυτό που ανήκει στην κοινωνία και αυτό που ανήκει στην οικονομία θα έπρεπε να είναι σημείο ανταγωνισμού, ανταγωνισμού που αυτή τη στιγμή είναι προς όφελος των οικονομικών εξουσιών, οι οποίες πρέπει να μπουν στη σωστή τους θέση, με άλλα λόγια να υπαχθούν στην κοινωνία, ενσάρκωμένης στο Κράτος. Ο τρόπος για να επιτευχθεί αυτό είναι ένας πολιτικός αγώνας να μετασχηματιστούν τα κράτη, που αυτή τη στιγμή πάσχουν από τη γάγγραινα της οικονομικής εξουσίας, ώστε τελικά να ταιριάξουν στην αληθινά δημοκρατική τους φύση που θα αντιπροσώπευε αποτελεσματικά το γενικό συμφέρον.

Αυτή η αντίληψη πραγμάτων, που είναι το αφήγημα πάνω στο οποίο βασίζεται η τρέχουσα πολιτική πάλη σχετικά με το ζήτημα του κλίματος, είναι προφανώς ψευδής, γιατί κατασκευάζεται ιδεολογικά πάνω στην υπόθεση ότι οι δημοκρατικοί θεσμοί είναι για να λύνουν τα προβλήματα που θέτει ο καπιταλισμός. Σύμφωνα μ’ αυτή την αντίληψη, το κράτος δεν αναλύεται ως ένας συγκεκριμένος καπιταλιστικός παράγοντας, τα συμφέροντα του οποίου ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με αυτά των μικρών ή μεγάλων επιχειρήσεων που υπάρχουν στο έδαφός του ή των οποίων τα κεφάλαια διέρχονται από τα εδάφη τους. Και δημοκρατία δεν είναι το σύστημα στο οποίο η υποτιθέμενη

1 Στμ. Μεταφρασμένο από εδώ: <https://carbureblog.com/2019/11/01/le-vert-est-la-couleur-du-dollar-a-propos-de-greta-et-de-la-transition-technologique>.

ισότητα μεταξύ των ατόμων υπάρχει για να εγγυάται την ελευθερία της επιχειρηματικότητας και να παρέχει ένα επαρκές πλαίσιο για τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις. Και η δικαιοσύνη δεν χρησιμοποιείται για την προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας αλλά για να φέρει αρμονία και ειρήνη μεταξύ των πολιτών. Η ίδια η κοινωνία δεν θεωρείται στην υποδούλωσή της στον καπιταλισμό, ούτε οι κοινωνικές σχέσεις από την οικονομική τους σκοπιά. Εδώ, στον μαγικό κόσμο της ιδεολογίας, οι καθηγητές δεν παράγουν μια εργατική δύναμη σύμφωνα με τα συγκεκριμένα πρότυπα τη στιγμή της καπιταλιστικής παραγωγής, μεταδίδουν γνώσεις. Εδώ, όταν το κράτος επενδύει σε υποδομές, δεν στοχεύει στην εξομάλυνση της ροής του κεφαλαίου αλλά στον εκσυγχρονισμό της χώρας. Ακόμα κι αυτοί που κοροϊδεύουν τα μεγάλα αφηγήματα, που εξυπηρετούν στη δικαιολόγηση της αποικιοκρατίας και της “εκπολιτιστικής της αποστολής”, καταπίνουν σήμερα λόγους για *πράσινη ανάπτυξη* ή *βιώσιμη ανάπτυξη*, ανοησίες που δεν έχουν άλλο νόημα από το να συνοδεύουν την καταστροφή εξομαλύνοντάς την.

Πρέπει να ειπωθεί καθαρά: η τάξη των καπιταλιστών, που προσδιορίζεται από τους άμεσους ιδιοκτήτες του κεφαλαίου, αυτοί που είναι υπεύθυνοι για τη διαχείριση του κεφαλαίου ή τα κράτη και οι κυβερνήσεις τους δεν μπορούν και δεν θα αναλάβουν την ευθύνη του μέλλοντος της ανθρωπότητας, δεν μπορούν να κάνουν το άθροισμα των ατομικών συμφερόντων ένα μεγάλο συλλογικό συμφέρον, όποιες κι αν είναι οι προθέσεις ή οι ιδέες των ατόμων που την συγκροτούν. Το ίδιο το γεγονός να μιλά κανείς για πράσινο καπιταλισμό ή ένα *Πράσινο New Deal* είναι ευθύς εξ αρχής μια ιδεολογική αντιστροφή: σημαίνει να προσποιείται κανείς ότι ο καπιταλισμός θα μπορούσε να έχει οποιαδήποτε θετική επίδραση στο φυσικό περιβάλλον όταν το πραγματικό ζήτημα είναι να αποφύγουμε μια πλανητική καταστροφή, και είναι γι’ αυτόν ακριβώς τον λόγο που δεν προκειται να συμβεί τίποτα.

Σε πιο θεμελιακό επίπεδο, όσον αφορά τη δραστηριότητα της καπιταλιστικής τάξης, θα πρέπει να διακρίνουμε δύο έννοιες, αυτήν της αιτιότητας, από τη μια, και αυτήν της ευθύνης, από την άλλη. Υπάρχει, στην πραγματικότητα, μια αιτιακή σχέση ανάμεσα στην καπιταλιστική συσσώρευση, που είναι η δραστηριότητα αυτής της τάξης, και την διατάραξη του κλίματος. Μπορούμε συνεπώς να θεωρήσουμε ότι η αστική τάξη είναι η αιτία της διατάραξης και πρέπει προφανώς να επιμείνουμε σ’ αυτό. Όμως, εκεί που υπάρχει ένα κενό που δεν μπορούμε να υπερβούμε και το οποίο, παρ’ όλα αυτά, αποτελεί ζήτημα και συνθήκη για την ίδια τη δυνατότητα ύπαρξης οικολογικών πολιτικών, πρέπει να κάνουμε αυτή την αιτιότητα μια ευθύνη, είτε με την ηθική είτε με την νομική έννοια.

Είναι μια ιδεολογική πάλη, επειδή η μπουρζουαζία θα προσπαθήσει να κρυφτεί πίσω από μια αφηρημένη αιτιότητα, αυτήν της οικονομίας, με την φετιχοποιημένη έννοια του όρου. Οι συγκεκριμένες ενέργειες των πρωταγωνιστών υπάρχουν τότε μόνο σ’ αυτό το οικονομικό πλαίσιο, που υποτίθεται ότι αποτελεί την απόλυτη συνθήκη τους. Οι οικονομικοί νόμοι, η αγορά και ο ανταγωνισμός γίνονται φυσικές και αντικειμενικές δυνάμεις των οποίων η λειτουργία είναι να “βγάσουν λάδι” την καπιταλιστική δραστηριότητα συνολικά, συμπεριλαμβανομένης και της αιτίας. Το “αυτόματον υποκείμενο” έρχεται να διασώσει τα ίδια τα πραγματικά υποκείμενα-καπιταλιστές. Από την άλλη πλευρά του ιδεολογικού πρίσματος, το ζήτημα της υποτιθέμενης ευθύνης των καπιταλιστών γίνεται ένα ζήτημα που έχει συνέπειες όχι μόνο ιδεολογικές αλλά και νομικές, όπως στην περίπτωση της αρχής “ο ρυπαίνων πληρώνει”.

Αντιμέτωποι μ’ αυτά τα ζητήματα, είναι σημαντικό να επιβεβαιώνουμε την απουσία ευθύνης της αστικής τάξης γιατί το να της αποδώσουμε ευθύνες θα σήμαινε να της απαγγείλουμε νομικές κατηγορίες από τις οποίες θα μπορούσε να απαλλαχθεί με την επιβολή κάποιων καλών πρακτικών που θα σκεφτόταν ή θα ήθελε να εφαρμόσει. Η τάξη των καπιταλιστών είναι αιτία της διατάραξης του κλίματος από την ίδια τη δραστηριότητά της και είναι απόλυτα ανεύθυνη γι’ αυτό γιατί η δική της δραστηριότητα είναι, και δεν μπορεί παρά να είναι, η συσσώρευση. Είναι, λοιπόν, σημαντικό, τόσο από πολιτική όσο και από μεθοδολογική σκοπιά, να μείνουμε μακριά από οποιανδήποτε κριτική στοχεύει στην καταγγελία της “ανευθυνότητας” των καπιταλιστών και να τονίζουμε **τη λογική και συνεπή φύση της δραστηριότητάς τους**. Μια μη-ιδεολογική κριτική, χωρίς ηθικές, νομικές ή νομοθετικές στοχεύσεις πρέπει, αντίθετα, να εστιάσει στο να αναδείξει το νόημα και τη

δυναμική της καπιταλιστικής δραστηριότητας, πέρα από την φετιχοποίησή της υπό τον όρο οικονομία, ως συγκεκριμένης και προσδιορισμένης δραστηριότητας μιας τάξης.

Το πραγματικό πρόβλημα για τους καπιταλιστές δεν είναι τόσο η επιβίωση της ανθρωπότητας ή οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου όσο η σπανιότητα των αποθεμάτων ορυκτών καυσίμων, ιδιαίτερα το στέρεμα των πιο προσβάσιμων πετρελαϊκών ζωνών. Στα επόμενα τριάντα χρόνια θα πρέπει να συμβούν μείζονες αλλαγές στην παραγωγή και κατανάλωση των ορυκτών καυσίμων ή, τουλάχιστον, να έχουν ξεκινήσει. Η γνώση για το ποιο θα είναι το ακριβές περιεχόμενο αυτών των μετασχηματισμών, ποια θα είναι η σημασία της εγκατάλειψης των ορυκτών καυσίμων (ας μην ξεχνάμε τον πόρο που αντιπροσωπεύει το σχιστολιθικό αέριο², το οποίο αποτελεί αντικείμενο μαζικής εκμετάλλευσης για λιγότερο από είκοσι χρόνια), ποια θέση θα έχουν οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (οι οποίες επίσης καταλώνουν ορυκτούς πόρους, σπάνιες γαίες κλπ.) δεν είναι προσδιορίσιμη σήμερα, ούτε καν από τους ίδιους τους βιομήχανους. Το σίγουρο είναι ότι αυτά δεν θα εξαρτηθούν από την “κατάσταση του πλανήτη” και άλλες παραμέτρους, αλλά, ως συνήθως, από τον ανταγωνισμό, τις ευκαιρίες των αγορών, την κεφαλαιοποίηση που μπορεί να επιτευχθεί κλπ. Μπορούμε επίσης να πούμε, ώστε να βάλουμε στην οπτική μας και το ζήτημα της μεσοπρόθεσμης εγκατάλειψης των ορυκτών καυσίμων, ότι δεν τίθεται στα σοβαρά ζήτημα να μπει ένα τέρμα στην εναέρια και θαλάσσια κυκλοφορία και, άρα, να δολοφονηθεί το παγκόσμιο εμπόριο.

Οι πρωταγωνιστές σ’ αυτή την “μετατροπή” είναι πιο πιθανό ότι θα είναι οι ίδιες οι κύριες πετρελαϊκές εταιρείες, που δεν θα καθίσουν αδρανείς να βλέπουν τα έσοδά τους να λιγοστεύουν μέχρι να αντληθεί η τελευταία σταγόνα πετρελαίου: η βραχυπρόθεσμη λογική των καπιταλιστών δεν είναι τόσο βραχυπρόθεσμη ώστε να είναι τυφλή, ο ανταγωνισμός είναι εκεί για να τους ωθεί να σκεφτούν το μέλλον – με τον δικό τους τρόπο. Προς το παρόν, αυτοί οι μεγάλοι παίχτες συνεχίζουν να βγάζουν τεράστια κέρδη και να επενδύουν σε άλλα πρότζεκτ μόνο περιθωριακά. Όμως, εταιρείες όπως η *Total* αρχίζουν να σκέφτονται την έξοδό τους από την αποκλειστική εξάρτηση από το πετρέλαιο, χωρίς να εγκαταλείπουν τη εξόρυξη ορυκτών καυσίμων: το αέριο παραμένει μια εναλλακτική, στην οποία θα μπορούσαν να προστεθούν οι άλλες μορφές της λεγόμενης “καθαρής” ενέργειας, μορφές ανάμεσα στις οποίες, ας μην ξεχνάμε, είναι απαραίτητο να συνυπολογίζεται και η πυρηνική. Όπως και να χει, αυτή η “μετατροπή” θα επιβαρύνει πρώτα απ’ όλα τους φτωχότερους: “κλιματικές εξεγέρσεις” είναι πολύ πιθανόν να είναι εξεγέρσεις που θα συνδέονται με το κόστος της ενέργειας ή την αρπαγή της γης των αγροτών για παραγωγή ενέργειας “καθαρής” ή εναλλακτικής (βιοκαύσιμα, σχιστολιθικό αέριο, φάρμες ανεμογεννητριών ή φωτοβολταϊκών κλπ.) που θα φέρνουν στην επιφάνεια αυστηρά μιλώντας το “οικολογικό” ζήτημα, κάτι που μπορούμε ήδη να δούμε.

Ένα πράγμα είναι σίγουρο: αυτή η μετατροπή θα είναι το έργο των ίδιων των καπιταλιστών και δεν έρθει σε καμιά ρήξη με τις παραγωγιστικές λογικές, απλά και μόνο επειδή αυτό το σημείο καμπής μπορεί να χρηματοδοτηθεί και να εφαρμοστεί από αυτούς που έχουν ήδη τα οικονομικά και βιομηχανικά μέσα. Ότι οι παλιοί μεγάλοι παίχτες της πετρελαιοβιομηχανίας είναι στην καλλίτερη θέση για να κάνουν ομαλή αυτή τη μετάβαση – η οποία θα ήταν ακριβέστερο να την ονομάσουμε “τεχνολογική” μάλλον παρά “οικολογική” – παραμένει η πιο προφανής λύση, αλλά δεν αποκλείεται οι *GAFAM*³ να συμμετέχουν σ’ αυτό το “κίνημα” χρηματοδοτώντας την έρευνα, αν κι αυτό το κάνουν ήδη και οι κύριοι πρωταγωνιστές. Σε κάθε περίπτωση, έχουμε μόνο καπιταλιστές ως πρωταγωνιστές και κανένα “εναλλακτικό” σχέδιο δεν θα μπορέσει να συνεχιστεί αν δεν είναι κερδοφόρο. Το αν οι καπιταλιστές που τα πάνε καλά είναι αυτοί της *Silicon Valley* ή οι πλοιοκτήτες δεξαμενοπλοίων από το Τέξας δεν αλλάζει πολλά: είναι, σε κάθε περίπτωση, *business as usual*. Ακόμα και η άμεση ή έμμεση χρηματοδότηση των πρότζεκτ από το Κράτος, με το *Κεϋνσιανό* στυλ, υπόκειται στην μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων, την ανάπτυξη των οποίων μπορεί

2 Στμ. Στα αγγλικά *shale gas*: το φυσικό αέριο που εξάγεται από σχιστολιθικά πετρώματα, *shale*: σχιστόλιθος.

3 Στμ. *GAFAM*: αρκτικόλεξο των πέντε μεγάλων τεχνολογικών αμερικανικών εταιρειών που κυριαρχούν στον κυβερνοχώρο τη δεκαετία του 2010, *Google, Amazon, Facebook, Apple* και *Microsoft*. Οι τέσσερις εταιρείες χωρίς την *Microsoft* είναι γνωστές και ως *The Big Four* και με το ακρωνύμιο *GAF4*.

να προάγει. Να ισχυρίζεται κανείς, όπως ο κάνει ο J. Rifkin⁴, ότι τα συνταξιοδοτικά *funds* θα χρηματοδοτήσουν σχέδια που δεν θα ήταν άμεσα κερδοφόρα, σημαίνει να υποθέτει ότι οι αποταμιευτές θα ενδιαφέρονταν για κάτι άλλο από την κερδοφόρα απόδοση των αποταμιεύσεών τους και ότι θα ήταν πρόθυμοι να την αφιερώσουν στη γενική ευτυχία των ανθρώπων, μάλλον, παρά στην πληρωμή των συντάξεών τους. Δεν θα είναι αυτοί που δικαιούνται σύνταξη αυτοί που θα σώσουν τον πλανήτη.

Επιπλέον, ούτε οι μεμονωμένες, ατομικές πρακτικές πρόκειται να σώσουν τον πλανήτη, ακόμα κι αν υποθέσουμε ότι αυτές μπορούν να επεκταθούν σε όλα τα άτομα (κάτι που είναι ήδη ένα ριζοκίνδυνο στοιχείο), επειδή οι ατομικές στρατηγικές (που ποικίλουν από τη διαλογή των σκουπιδιών, μια ήδη διαδεδομένη πρακτική που έχει ενσωματωθεί στο παραγωγικό μηχανισμό, μέχρι τον βηγκανισμό) υποθέτουν, για να είναι αποτελεσματικές, την πλήρη άρνηση της καπιταλιστικής παραγωγής. Αλλά για να είναι συνεπής και να συνιστά μια ρήξη, μια τέτοια άρνηση πρέπει να επεκταθεί σε όλες τις πτυχές της ζωής: δεν είναι μόνο ζήτημα “καλής” κατανάλωσης αλλά, επίσης, να σταματήσουμε να δουλεύουμε, είτε στον παραγωγικό τομέα είτε όχι, καθώς κάθε κομμάτι συσσωρευμένου κεφαλαίου μετατρέπεται εκ νέου σε εργασία, με άλλα λόγια σε δαπάνη ενέργειας, κατανάλωση υλικών στην παραγωγή κλπ. Με την ίδια λογική, θα πρέπει επίσης να σταματήσουμε να πληρώνουμε οτιδήποτε, κάτι που, μέχρι νεωτέρας, αποδοκιμάζεται από τον νόμο. Ένα τέτοιο κίνημα σίγουρα θα επηρέαζε το σύνολο της ζωής όπως την ξέρουμε, γεγονός αναμφίβολα επιθυμητό, αλλά μια τέτοια ριζοσπαστικοποίηση μπορεί να γίνει μόνο από πολύ περιθωριακές ομάδες, με δράση καθοδηγούμενη από πολύ ισχυρές ιδεολογικές πεποιθήσεις. Δεν είναι εύλογο να περιμένουμε ότι μάζες ανθρώπων θα βυθίσουν εσκεμμένα τους εαυτούς τους και τις οικογένειές τους στη δυστυχία και την παρανομία, προκειμένου να τηρήσουν τα κατώτατα όρια άνθρακα. Μια τέτοια ρήξη μπορεί να προκληθεί μόνο από πολύ διαφορετικές πηγές και από μια κατεπείγουσα ανάγκη εντελώς διαφορετική από αυτήν της οικολογικής συνείδησης. Πρέπει να επαναληφθεί καθαρά, “στο μικροεπίπεδό μας” το μόνο που μπορούμε να κάνουμε είναι να ζούμε όπως απαιτεί από μας η κοινωνία: ο δρόμος, το ψυχιατρείο, η φυλακή ή το περιθώριο υπάρχουν για όσους επιμένουν να το κάνουν αυτό διαφορετικά. Στην πραγματικότητα μπορούν να υπάρχουν μόνο τοπικές αρνήσεις οι οποίες, ακόμα κι αν γενικεύονταν, θα αμφισβητούσαν πολύ συγκεκριμένους τομείς της παραγωγής και θα λειτουργούσαν σαν μια πρόσκληση για προσαρμογή. Πριν από σαράντα χρόνια, τα οργανικά προϊόντα προορίζονταν για μια ελίτ: σήμερα γεμίζουν τα ράφια των σουπερμάρκετ. Η μοίρα της βιομηχανικής πτηνοτροφίας, όμως, δεν έχει αλλάξει και τα φυτοφάρμακα εξακολουθούν να μολύνουν τα χωράφια της Beauce⁵.

Η Γκρέτα και ο κόσμος των ενηλίκων

Κι όμως, από τα βάθη αυτής της δόλιας και τετριμμένης κατάστασης, στην οποία θα θέλαμε να σώσουμε τον κόσμο με την μόνη συνθήκη αυτός να παραμείνει κερδοφόρος, αναδύεται ένας κόσμος αθωότητας. Αυτός της *Greta Thunberg*. Δεν πρόκειται για το πρόσωπο Γκρέτα, αλλά για το μηντιακό της άβαταρ⁶ και το ιδεολογικό εργαλείο που αυτό το άβαταρ είναι. Από αυτή την άποψη η Γκρέτα είναι, και όχι τυχαία, “παιδί”. Το *παιδί-Γκρέτα* είναι μια μορφή του Καλού, όπως οι μορφές που το θέαμα συνηθίζει να προσφέρει όταν μια κατάσταση φαίνεται να είναι ξεκάθαρα αφόρητη και αδιέξοδη. Η αποικιοκρατία είχε παλιότερα τον Δρ. Σβάιτσερ, η άθλια στέγαση τον *Αββά Pierre*⁷,

4 Στμ. *Jeremy Rifkin*: Αμερικάνος οικονομολόγος και κοινωνιολόγος, συγγραφέας, ομιλητής, πολιτικός σύμβουλος και ακτιβιστής. Το πιο πρόσφατο βιβλίο του, στο οποίο αναφέρεται υπαινικτικά και το κείμενο λίγο πιο πάνω, είναι το *Green New Deal* (2019).

5 Στμ. *Beauce*, περιοχή στη Βόρεια Γαλλία, ανάμεσα στους ποταμούς Σηκουάνα και Loire και μια από τις πιο παραγωγικές αγροτικές περιοχές της Γαλλίας. Το ίδιο το όνομά της πιστεύεται ότι προέρχεται από μια αρχαία γαλατική λέξη που σημαίνει πράσινος κάμπος, καλλιεργημένη πεδιάδα.

6 Στμ. *Άβαταρ*: όρος της ινδουιστικής φιλοσοφίας, που σημαίνει κυριολεκτικά την “κάθοδο” κυρίως με την έννοια της υλικής εμφάνισης ή ενσάρκωσης μιας θεότητας στη Γη. Στην κοινή χρήση σημαίνει και “προσωποποίηση”, “μορφή εμφάνισης”.

ο Τρίτος Κόσμος την Μητέρα Τερέζα, η μαζική ανεργία μας έδωσε τον *Coluche*⁸ κοκ. Θα παρατηρήσει κανείς, προφανώς, την αφθονία των θρησκευτικών μορφών. Αλλά από δω και στο εξής, είναι η εγκόσμια καθαρότητα που ενσαρκώνει τις ηθικές εξεγέρσεις, χωρίς η λειτουργία αυτής της προσωποποίησης να έχει αλλάξει θεμελιωδώς. Πραγματικά, αυτές οι μορφές παράγονται πάντα τόσο από την ανάγκη που έχουμε γι' αυτές, για να καταπραΰνουν την οδύνη της δικής μας αδυναμίας, όσο και με έναν τεχνικό και ενορχηστρωμένο τρόπο από τους πάντα ενεργούς κατασκευαστές των μηντιακών και πολιτικών αφηγημάτων. Όσο πιο ειλικρινείς είναι αυτές οι φιγούρες τόσο πιο χρήσιμες είναι κοινωνικά και τόσο πιο αποτελεσματικά εκπληρώνουν τη λειτουργία τους.

Προφανώς καμιά από αυτές τις φιγούρες δεν βοήθησε ποτέ να επιλυθεί οποιοδήποτε από αυτά τα άλυτα “προβλήματα” - που δεν αποτελούν παρά αντίστοιχες εγγενείς αντιφάσεις σ' αυτόν τον τρόπο παραγωγής - αντιφάσεις που αποτελούν την ίδια τη συνθήκη εμφάνισής τους. Προκύπτουν μόνο όταν αυτά τα “προβλήματα” επιτέλους σκάνε δημόσια ως τέτοια, με άλλα λόγια όταν το σκάνδαλο γίνεται τόσο προφανές που πρέπει να εκτεθεί, γι' αυτόν που λυπάται και για τον παρηγορητή του, για να το μετανιώσει ξανά και ξανά, αφού δεν υπάρχει τίποτα άλλο που να μπορεί να κάνει. Είναι εκεί ακριβώς για να **δώσουν μορφή στο σκάνδαλο και να διατηρήσουν το μονοπώλιο στην έκφρασή του**. Στις μορφές αυτές, **το σκάνδαλο εξαφανίζεται μέσα στην ίδια του την έκφραση**.

Η Γκρέτα εκφράζει την προδομένη πίστη στην πρόοδο και τι πιο τραγικό από την προδοσία ενός παιδιού; Ίσως η προδομένη εμπιστοσύνη μιας τάξης, της μεσαίας τάξης, της οποίας το όνειρο για αέναη ευημερία, θεμελιωμένο πάνω στο μέλλον του καπιταλισμού, κινδυνεύει να μετατραπεί σε έναν εφιάλτη και η οποία όμως, όντας αυτή που είναι, δεν έχει να ελπίζει τίποτα περισσότερο από την αδύνατη επιστροφή στα όμορφα χρόνια.

Η Γκρέτα επαναλαμβάνει απλά αυτά που λένε οι ακαδημαϊκοί. Ενσαρκώνει την καθαρότητα, και οι ακαδημαϊκοί τη λογική. Το θεάμα αυτής της ιδανικής συνάντησης ανάμεσα στην ηθική καθαρότητα και τη λογική έχει κάτι να κινήσει. Αλλά αυτό είναι στημένες και όμορφες αναπαραστάσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν αναγκαστικά μια επιστροφή στη γη.

Σύμφωνα με την κοινή λογική, ένας λόγος καθαρότητας και λογικής δεν μπορεί παρά να είναι μια άυλη φωνή, έξω από τις πραγματικές σχέσεις της κοινωνίας των πολιτών η οποία είναι, όπως ξέρουν όλοι, ο τόπος της μη-καθαρότητας και των παθών, πρώτα απ' όλα εξαιτίας της φυσικής ιδιοτέλειας των ανθρώπων, απέναντι στην οποία δεν μπορεί να γίνει τίποτα. Είναι λοιπόν αρκετά φυσικό ότι αφού έχει σκουπιστεί ένα δάκρυ συναισθηματικής υγιεινής, θα είναι απαραίτητο να απευθυνθεί κανείς στην κοινή λογική, συγκεκριμένη και καθημερινή, για να μετριάσει όλη αυτή την παιδιαστική καθαρότητα καθώς, ως γνωστόν, όλα τα πράγματα πρέπει να εξισοροπούνται από το αντίθετό τους.

Όταν η Γκρέτα έχει τελειώσει το τραγούδι της με τους αγγέλους, είναι η φιγούρα του τίμιου εργαζόμενου, το ηθικό θεμέλιο της κοινωνίας των πολιτών, που η μπουρζουαζία δεν θα ξεχάσει να επιδείξει για να μετριάσει αυτά τα γενικά ξεσπάσματα συναισθημάτων, που πρέπει να αποκτήσουν μια πιο γήινη μορφή από τους ενήλικες ανθρώπους. Είναι επίσης οι ενήλικες στους οποίους

7 Στμ. Αββάς *Pierre*: (στα γαλλικά *Abbé Pierre*, Γάλλος καθολικός μοναχός, μέλος της αντίστασης στη διάρκεια του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου και αντιπρόεδρος του Λαϊκού Ρεπουμπλικανικού Κινήματος (*MRP*, γαλλικό χριστιανοδημοκρατικό κόμμα στη διάρκεια της Τέταρτης Δημοκρατίας). Το 1949, ίδρυσε το κίνημα *Εμμαούς*, με τον στόχο να βοηθήσει φτωχούς και άστεγους καθώς και πρόσφυγες αποκτώντας πολύ μεγάλη δημοφιλία (Αββάς είναι η γαλλική λέξη για τον ηγούμενο μιας μονής).

8 Στμ. *Coluche*: καλλιτεχνικό ψευδώνυμο του *Michel Gérard Joseph Colucci*, Γάλλου κωμικού και ηθοποιού, γνωστού για το αυθάδικο και ασεβές ύφος του χιούμορ του. Εκκεντρικός, ιδιόρρυθμος και ιδιαίτερα δημοφιλής, έφτασε να υποβάλλει υποψηφιότητα για τη γαλλική προεδρία στις εκλογές του 1980, υποψηφιότητα την οποία απέσυρε μετά από πιέσεις. Η αναφορά εδώ στο πρόσωπό του ως “άβαταρ” της ανεργίας έχει να κάνει με το ότι είναι ο ιδρυτής των “Εστιατορίων της καρδιάς” (*Restaurants du cœur* ή, συνήθως, *Restos du cœur*) φιλανθρωπικής οργάνωσης με 40.000 εθελοντές σε σχεδόν 2.500 εστιατόρια που σερβίρουν περίπου 600.000 μερίδες φαγητού την ημέρα.

απευθύνεται η Γκρέτα όταν εκφράζει ότι η εμπιστοσύνη της έχει προδοθεί, αφού είναι οι ενήλικες που κυβερνούν τον κόσμο, με τον ίδιο τρόπο που απευθύνεται και σ' αυτούς που κυβερνούν, ζητώντας τους να τηρούν τις υποσχέσεις τους. Επειδή, όπως όλοι ξέρουμε, αυτός ο τρόπος παραγωγής είναι φτιαγμένος για να διατηρεί την ευτυχία και την ευημερία όλων, και ιδιαίτερα των μικρών παιδιών! Το παιδί-Γκρέτα, ως μια θεαματική μορφή, περιέχει την πατριαρχική μορφή του κυβερνήτη όχι μόνο ως συνομιλητή αλλά και ως του αρνητικού του – χωρίς το οποίο αυτή δεν είναι τίποτα. Αν ο ενήλικος Άνθρωπος είναι αυτάρκης, εμπεριέχοντας και συνοψίζοντας όλες τις πτυχές της ανθρωπότητας, το Παιδί μπορεί να είναι πλήρες και ώριμο μόνο διαμορφωνόμενο από μια ενήλικη αρχή: αυτός είναι ο λόγος που η Γκρέτα απευθύνεται στους ενήλικες, τους μεγάλους, αυτού του κόσμου.

Γιατί αυτός ο κόσμος δεν ανήκει στα παιδιά ή τους ακαδημαϊκούς αλλά σ' αυτούς που δουλεύουν και σ' αυτούς που διοικούν, μια τάξη της οποίας ο ενήλικας είναι ο εγγυητής. Γιατί, πέρα από την επί της αρχής ισότητα μεταξύ των ανθρώπων, η πραγματική κοινωνία πρέπει να είναι αναγκαστικά διαιρεμένη, υπάρχει το Πνεύμα, που είναι ένα, αλλά υπάρχει και το Σώμα, και το Σώμα, για τη μπουρζουαζία, είναι το κεφάλι και τα χέρια, ο Εργάτης και το Αφεντικό.

Η Γκρέτα μπορεί να εκφωνεί όσους λόγους καθαρότητας θέλει, η τελευταία κοιυβέντα, όμως, θα έρθει πίσω στον Ενήλικο Άνθρωπο και τους τίμιους εργάτες, που ο Θεός και το Κεφάλαιο έχουν θέσει υπό την προστασία τους. Η επιστροφή στην συνηθισμένη τάξη πραγμάτων – όπως και να έχει αυτή – περιέχεται στην ίδια την καθαρότητα της Γκρέτα, που παντού παρουσιάζεται ως ένα εξαιρετικό πρόσωπο, με άλλα λόγια όχι ως ένα πρόσωπο του κόσμου αυτού, που είναι ο κόσμος των ενηλίκων.

Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει λόγος να αντικρούουμε την Γκρέτα. Από τη μια, δεν αντικρούουμε ένα παιδί, το ακούμε με ένα χαμόγελο, και, από την άλλη, η τάξη του λόγου στη θέση που βρίσκεται μπολιάζει τον αντίπαλό της μόνο και μόνο με τον αιθέριο χαρακτήρα της, η καλή της πίστη είναι μια πρόσκληση στην κοινή λογική, τη λογική που δεν έχει μεγάλα λόγια και βρίσκεται με σεμνότητα στον τετριμένο και μετριοπαθή συμβιβασμό.

Ο ενήλικος, στον οποίο απευθύνεται η Γκρέτα διδακτικά, χέρι-χέρι με τον τίμιο εργαζόμενο (στον οποίο, παρεμπιπτόντως, η Γκρέτα σπανίως απευθύνεται), θα έχει τον τελευταίο λόγο, μιας και εναπόκειται σ' αυτόν, που αποτελεί την κοινωνική πραγματικότητα του Ανθρώπου, και όχι στην αναγκαία αλλά εξαιρετικά ασαφή αρχή της ανθρωπότητας, να βρει λύσεις, και η Γκρέτα δεν λέει τίποτα διαφορετικό.

Μέσω της Γκρέτα, είμαστε όλοι εμείς, παιδιά του ενήλικου Ανθρώπου, δηλαδή των θεσμών και των κρατικών ηγετών, που απευθύνουμε τις επικρίσεις της. Είμαστε όλοι εμείς που παρουσιάζομαστε ως αδύναμα και ατελή πλάσματα, απαιτώντας ένα μέλλον το οποίο θα έπρεπε να μας χαριστεί από τα έξω, από αυτούς που είναι υπεύθυνοι για καταστροφές που πηγαίνουν πολύ πιο πέρα από το ζήτημα του κλίματος. Η Γκρέτα είναι η θεαματική φιγούρα της πραγματικής μας αδυναμίας, η οποία χάρις στην καθαρότητά της προάγεται σε αρετή, όπως συμβαίνει καταρχήν με κάθε αγιότητα.

Η Γκρέτα αποδοκιμάζει τους κυβερνώντες για την αδράνειά τους και έτσι αυτό, που εν παρόδω εξαφανίζεται, είναι η θετική τους δράση, που είναι αδιαμφισβήτητη η αιτία της παρούσας κατάστασης: η φιγούρα του παιδιού τους απαλλάσσει από τη φιγούρα του εχθρού.

Ένα πράγμα είναι σίγουρο: η θεαματική μαζική προώθηση είναι σημάδι ότι χρειάζεται να βρεθεί ένας συμβιβασμός. Μια από τις προφανείς εκδηλώσεις αυτής της διερεύνησης για συμβιβασμό είναι αυτό που αποκαλείται “πράσινος καπιταλισμός”. Αυτός ο όρος δεν μπορεί παρά να έχει το νόημα της προαγωγής ενός συγκεκριμένου παραγωγικού τομέα ο οποίος μπορεί καταρχάς να είναι αρκετά ελκυστικός για το κεφάλαιο στην αναζήτησή του για παραγωγή αξίας. Η παραγωγή “πράσινων” προϊόντων για την κατανάλωση των πλουσίων είναι μια πλευρά. Αυτή η δυναμική μπορεί επίσης να συμπίπτει με μια κοινωνική επιλογή στην καρδιά της μητρόπολης: η απαγόρευση

των αυτοκινήτων και άλλων ρυπογόνων δραστηριοτήτων, η αύξηση των αντιρυπαντικών φόρων και οι οικολογικοί ρυθμιστικοί περιορισμοί αντιστοιχούν στη δυναμική του κοινωνικού εξαναγκασμού, ήδη επί τω έργω σε μεγάλα αστικά κέντρα, μια πολιτική που απαιτείται και ήδη προωθείται ενεργά από μεγάλα τμήματα της ανώτερης μεσαίας τάξης.

Επιπλέον, οι οικολογικοί περιορισμοί που επιβάλλονται σε αναδυόμενες χώρες, όπως η Κίνα, είναι ένα όπλο στον οικονομικό πόλεμο των Δυτικών δυνάμεων και ένας παράγοντας εξίσωσης των παγκόσμιων ποσοστών κέρδους. Η Κίνα έχει πιθανόν τα μέσα να πληρώσει για τη μετάβασή της, αλλά γι' αυτούς που δεν μπορούν να φτάσουν τα νέα πρότυπα, η απαίτηση της “καθαρότητας” θα δυναμώσει περαιτέρω έναν άνισο καταμερισμό εργασίας, υποβιβάζοντας τις ρυπογόνες βιομηχανίες (και τις λιγότερο κερδοφόρες) σε φτωχές χώρες ώστε να εκχωρηθούν σε άλλες χώρες οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα. Το μέλλον που αναδύεται εδώ είναι αυτό των “καθαρών” πόλεων, που θα κατοικούνται από τα “πράσινα κολλάρα”, και μολυσμένων περιφερειών, στις οποίες οι βρώμικες τάξεις θα κάνουν τις βρωμοδουλειές.

Το μέλλον που η Γκρέτα διεκδικεί για τα παιδιά είναι, λοιπόν, μάλλον η έρευνα ενός μέλλοντος για τον καπιταλισμό, μέσα από το *aggiornamento*⁹ του κοινωνικού συμβολαίου που υποτίθεται ότι το συνδέει με την ανώτερη μεσαία τάξη, η οποία ψάχνει να βρει εγγυήσεις για το μέλλον της, την επιβίωσή της μέσα από την τωρινή καταστροφή. Όμως, δεν υπάρχει κανένα κοινωνικό συμβόλαιο, καμιά υπόσχεση δεν έχει δοθεί ούτε πρόκειται να τηρηθεί. Προφανώς δεν θα υπάρξει καμιά συντονισμένη επίλυση του “κλιματικού προβλήματος” ή, γενικότερα, του οικολογικού προβλήματος από το κεφάλαιο. Για να γίνει κάτι τέτοιο απαιτείται η κατάργηση της ίδιας της καπιταλιστικής παραγωγής, την οποία κανείς σ' αυτή την κοινωνία δεν μπορεί ειλικρινά να επιθυμεί ούτε καν να φανταστεί, γιατί μια τέτοια υπέρβαση δεν μπορεί να βασιστεί σε καμιά πτυχή της υπάρχουσας κοινωνικής ζωής. Ο “πράσινος καπιταλισμός” είναι μόνο ένα σλόγκαν που μπορεί να συνοδεύει τους τεράστιους μετασχηματισμούς που είναι σε εξέλιξη: ο καπιταλισμός δεν θα είναι ποτέ “πράσινος”, εκτός κι αν με το πράσινο εννοούμε το χρώμα του δολλαρίου - ή του γουάν, δεν έχει σημασία.

Αντιμέτωπες με την προφάνεια αυτών των αδιεξόδων, οι θεωρίες της κατάρρευσης και άλλες καταστροφολογίες παρουσιάζονται ως η ρεαλιστική, αν και κυνική, πλευρά αυτής της ίδιας αδυναμίας: είναι ζήτημα αποδοχής της καταστροφής, να αφεθεί κανείς στην όποια απειλή ή ακόμα και να βουλευτεί σ' αυτήν. Από την ακροδεξιά πτέρυγα των Αμερικάνων επιβιωτιστών μέχρι τους ακτιβιστές των ZAD¹⁰, κανείς έχει να αντιπαρατεθεί τόσο στον καταστροφισμό όσο και στην ανάπτυξη πρακτικών λύσεων προς εφαρμογή. Αλλά εδώ, ακόμα και οι αυτοί οι κυνικοί και αυτοί οι ρεαλιστές είναι αθεράπευτα αφελείς: οι θεωρίες της κατάρρευσης σχηματίζονται γύρω από την ιδέα της λιγότερο ή περισσότερο βάρβαρης εξαφάνισης των καπιταλιστικών σχέσεων πάνω σε ένα υπόβαθρο οικολογικής κρίσης, λες και ο “παλιός κόσμος” θα διαλυόταν για να δώσει τη θέση του στους πιο ευρηματικούς και οργανωμένους. Αλλά η οικολογική κρίση, όπως έχουμε δει, **δεν σημαίνει το τέλος των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων ή τη χαλάρωση της κρατικής εξουσίας, το αντίθετο**. Τα κύματα των ταραχών που ταρακουνούν τον κόσμο σήμερα δίνουν μια ιδέα του μέλλοντος: σκλήρυνση των πολιτικών καθεστώτων, άγρια καταστολή, “παρκάρισμα” όσων “περισσέυουν” και ενίσχυση των μέτρων λιτότητας είναι αυτά που μάλλον μας περιμένουν.

Ο καπιταλισμός **δεν είναι μια τεχνολογική δομή** που θα καταστεί τελικά παρωχημένη και θα σταματήσει εξαιτίας έλλειψης πρώτων υλών, **είναι μια κοινωνική σχέση εκμετάλλευσης**, δηλαδή μια σχέση ταξικής κυριαρχίας βασισμένη στην απόσπαση όλο και περισσότερης αξίας και η οποία θέλει να διατηρήσει τον εαυτό της, άσχετα από τις συνθήκες του καταστροφικού ή όχι υποβάθρου αυτής

9 Στμ. *Aggiornamento*: επικαιροποίηση, ανανέωση, ιταλικά στο πρωτότυπο.

10 Στμ. ZAD: *zone à défendre*: Ζώνη για Υπεράσπιση, γαλλικός νεολογισμός – μεταστροφή του “*zone d'aménagement différencié*”, “περιοχή αναβαλλόμενης ανάπτυξης” – που αναφέρεται σε μια μαχητική κατάληψη ή σε μια αναρχική κομμούνια που έχει σαν στόχο να μπλοκάρει με υλικό τρόπο ένα αναπτυξιακό σχέδιο. Για μια κριτική του *Carbure* σχετικά με τις ZAD δείτε και το άρθρο “*Ερωτήσεις και απαντήσεις σχετικά με το προλεταριάτο, τις εναλλακτικές και την κομμουνιστικοποίηση 'εδώ και τώρα'*”.

της κυριαρχίας. Η οικολογική καταστροφή και οι κοινωνικές διαταράξεις που κινδυνεύει να επιφέρει δεν συνιστούν μια αμφισβήτηση αυτής της σχέσης κυριαρχίας ως τέτοιας, εκτός κι αν θεωρήσουμε ότι η ουσία του κεφαλαίου συνίσταται σε μια καλή οργανωμένη ζωή: απλά έρχεται να προστεθεί στις συνθήκες της κρίσης. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, δεν είναι αδύνατο για κάποιους που κατέχουν γη να ασκούν την πρακτική της αιωφόρου καλλιέργειας¹¹ μεταξύ τους ή να αντλούν εισόδημα, στον βαθμό που μπορούν να πληρώνουν και το Κράτος δεν τους θεωρεί απειλή (κάτι που εγγράφει την απόλυτη περιθωριακότητά τους στη λίστα με τις αναγκαίες συνθήκες της ύπαρξής τους). Και εκτός από το ερώτημα της δυνατότητας αυτών των εμπειριών, κανείς μπορεί επίσης να αναρωτηθεί αν είναι και πολύ επιθυμητές: η σημασία της κληρονομικότητας της γης σ' αυτό το είδος εναλλακτικών, καθώς μπορεί ήδη να υπάρχουν, και η εκμετάλλευση των πιο επισφαλών από τους μικροϊδιοκτήτες, μας δίνουν μια ιδέα της ταξικής δομής που αναδύεται σ' αυτές. Η μεσαία τάξη δεν έχει ποτέ τίποτα άλλο από το να προσπαθεί να εξαγει, έστω και επισφαλώς, την κοινή συνθήκη: είτε ψηφίζει είτε φυτεύει λάχανα, δεν έχει αλλάξει ποτέ σε οποιαδήποτε καταστροφή. Δεν αποτελεί έκπληξη, λοιπόν, ότι ούτε την ύστατη στιγμή, σε μια τελική Ρομπινσονιάδα, δεν μπορεί να φανταστεί τίποτα άλλο από αυτό που ξέρει, και προτιμά να θεωρεί ότι η καταστροφή είναι αναπόφευκτη, από το να σκεφτεί την ανατροπή των κοινωνικών σχέσεων που την συγκροτούν ως τάξη.

Χρειάστηκε το “κατεπείγον του κλίματος” μετά από δυο αιώνες καπιταλισμού, που σημαδεύτηκαν από πολέμους, λιμούς, εκμετάλλευση, ενδημική φτώχεια και αιματηρή καταπίεση, για να ανακαλύψουμε “εμείς” ότι αυτός ο τρόπος παραγωγής δεν είναι τόσο φιλικός όσο αρχικά “εμείς” είχαμε φανταστεί. Είναι μόνο τώρα, που ο φόβος να επηρεαστούμε από τους “μπελάδες” της συσσώρευσης εμφανίζεται σ' αυτούς που σκέφτονταν ότι είναι “ασφαλείς”, που “εμείς” σκεφτόμαστε ότι τα ωφέλη του καπιταλισμού μπορεί να συνεπάγονται κάποιες φορές ένα πολύ μεγάλο τίμημα. Όταν αυτές οι κακές πλευρές ήταν η μοίρα που επιφυλασσόταν μόνο για το προλεταριάτο, “συναινούσαμε” πρόθυμα σε κάποιες θυσίες, μιας και κινούμασταν προς τη σωστή κατεύθυνση. Τώρα, όμως, που “φοβόμαστε” ότι θα ζήσουμε εμείς οι ίδιοι τις αρνητικές συνέπειες της ανάπτυξης, θα “αντιδράσουμε” καλά. Γινόμαστε διαλεκτικοί και λέμε ότι η πρόοδος μπορεί να μην είναι τόσο θετική, ότι ίσως υπάρχει μια αντίθετη κίνηση. Αυτή η όψιμη ανακάλυψη υποδεικνύει αρκετά ποιοι είναι αυτό το “εμείς” και ποιες είναι οι προοπτικές τους. Ας τους αφήσουμε στον εσωτερικό τους μονόλογο, στο ενδότερο θέαμα από τη βάση του οποίου κουνάνε τη μαριονέτα για τον ίδιο τον εαυτό τους, μιμούνται τις ελπίδες και τους φόβους τους πριν κοιμηθούν και, πριν βρεθούμε παγιδευμένοι στα άσχημα όνειρα της ιδεολογίας, ας προσπαθήσουμε να δούμε την κατάσταση από μια ευρύτερη προοπτική.

Μέχρι τώρα, έχουμε συζητήσει τις επιβλαβείς πολιτικές συνέπειες της οικολογικής κριτικής όπως αυτή διαμορφώνεται σε μαζικό επίπεδο. Τώρα θα πρέπει να αναλάβουμε μια κριτική των θεωρητικών της προϋποθέσεων. Μια από τις προϋποθέσεις αυτές, για παράδειγμα, είναι η ιδέα ότι είναι αντιφατικό ένας τρόπος παραγωγής, που υποτίθεται ότι ικανοποιεί ανάγκες, να παράγει προϊόντα επιβλαβή για τους καταναλωτές. Ή, επίσης, η ιδέα ότι η ‘φύση’ είναι ουσιώδης γι’ αυτόν τον τρόπο παραγωγής. Για να αποδομήσουμε αυτές τις προϋποθέσεις, θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε την συγκεκριμένη μορφή του καπιταλιστικού πλούτου. Γιατί η δύναμη που εμπλέκεται στην αλλοίωση του γήινου περιβάλλοντος δεν είναι ούτε η απληστία συγκεκριμένων καπιταλιστών, ούτε ο βραχυπρόθεσμος τρόπος σκέψης, ούτε η ηθική ιδιοτέλεια στην οποία υποτίθεται απαντά ένας Hans Jonas, ούτε οι παραγωγικές διαδικασίες ή οι ιδιαίτερα επιβλαβείς ουσίες, οι οποίες θα μπορούσαν να αντικατασταθούν αλλά, πρώτα απ’ όλα, **η ίδια η καπιταλιστική συσσώρευση και η λογική της**. Αυτό είναι ένας άλλος τρόπος για να πούμε ότι **μόνο η καταστροφή του καπιταλισμού μπορεί να σταματήσει την εξελισσόμενη καταστροφή**.

11 Στμ. Στο πρωτότυπο *permaculture*.

Σημειώσεις για τον πλούτο και την κατάργησή του

Σε όλες τις κοινωνίες που προηγούνται του καπιταλισμού, και για τις οποίες η κατηγορία του πλούτου είναι σχετική, αυτός ήταν κάτι ξεχωριστό. Αυτό το πλεονάζον προϊόν, που το ιδιοποιείται μια τάξη και διαχωρίζεται από την υπόλοιπη κοινωνία, πάνω στην οποία αυτή η τάξη κυριαρχεί, που υπερβαίνει τις ανάγκες της συνηθισμένης κατανάλωσης ή το απόθεμα αγαθών για μετέπειτα χρήση, ήταν πάντα μια πηγή μυστηρίου και σεβασμού, φόβου και δυσπιστίας κι αυτό συμβαίνει ακόμα και σήμερα.

Παρ' όλα αυτά, καμιά κοινωνία δεν μπόρεσε να βάλει αυτό το μυστήριο στην ίδια την καρδιά της λειτουργίας της όπως ο καπιταλισμός, ούτε να επεκτείνει την δική της αρχή πλούτου σε όλες τις στιγμές της κοινωνικής ζωής, υποβάλλοντάς της τις ανάγκες της συνηθισμένης κατανάλωσης ως ανάγκες της κοινωνικής παραγωγής, αναδιαμορφώνοντας τον κόσμο σύμφωνα με αυτή την συγκεκριμένη έννοια πλούτου, βυθίζοντάς την, ταυτόχρονα, σε μια δυστυχία χωρίς προηγούμενο.

Ο πλούτος, δηλαδή η άρχουσα τάξη, διαχωρισμένη από την υπόλοιπη κοινωνία με τους στρατούς και τα παλάτια της, που κατέλαβε τα προϊόντα της εργασίας με τη λεηλασία και τον εκβιασμό και επιβλήθηκε στο εργατικό δυναμικό με τον καταναγκασμό, δεν είχε καταδικάσει σε εξαφάνιση οποιονδήποτε μπορούσε να ξεφύγει από αυτήν, όπως κάνει σήμερα η καπιταλιστική κοινωνία. Ο μισθός, το κέρδος και το νοίκι περικυκλώνουν τώρα τον κόσμο χωρίς να αφήνουν κανένα "παραθυράκι".

Για το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας των ταξικών κοινωνιών, η παραγωγή των αξιών χρήσης από τους άμεσους καταναλωτές ήταν ο κανόνας. Σύμφωνα με τον τρόπο παραγωγής και τη μορφή των κοινωνικών σχέσεων, μπορούσε να διαμορφωθεί ένα γενικό σύστημα αναγκών, από το οποίο η άρχουσα τάξη έπαιρνε το μερίδιό της, με λιγότερο ή περισσότερο βίαιο τρόπο. Μ' αυτή την παραγωγή, οι υποτελείς τάξεις φρόντιζαν για τη διατροφή τους, ήταν υπεύθυνες της δικής τους αναπαραγωγής, στον βαθμό που συνέχιζαν να παράγουν προς όφελος των πλουσίων. Το πλεονάζον προϊόν αποκτιόταν μέσα από επιπρόσθετη εργασία, από άμεση κλοπή ενός μέρους της παραγωγής, από ένα συγκεκριμένο είδος παραγωγής που προοριζόταν αποκλειστικά για εμπόριο κοκ. Εναπόκειτο, τότε, στην άρχουσα τάξη να αποσπάσει από το σύστημα αναγκών ένα λιγότερο ή περισσότερο σημαντικό κλάσμα των αγαθών για δική της χρήση ή αποθησαύριση.

Παρ' όλα αυτά, **το ίδιο το σύστημα αναγκών διατηρούσε μια σχετική ανεξαρτησία από την παραγωγή πλούτου.** Για αιώνες είχε διατηρηθεί ένα αγροτοκτηνοτροφικό παραγωγικό σύστημα που, παρά τις πολλές παραλλαγές και εξελίξεις, παρέμεινε ουσιαστικά το ίδιο μέχρι τη βιομηχανική επανάσταση. Αυτό το σύστημα παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένο από τα φυσικά στοιχεία, στη βάση πρωτίστως μιας σύνθεσης μέσω των εργαλείων, της διαχείρισης της γης, του ελέγχου της επιλογής των ζώων κλπ. Αυτό το σύστημα ήταν η βάση για την επιβίωση σχεδόν ολόκληρης της ανθρωπότητας. Είναι αυτή η εμφάνιση καθολικότητας που τείνει να δίνει την εντύπωση "φυσικών" σχέσεων εντός των συστημάτων που προηγούνται του καπιταλισμού και αποτελεί αντικείμενο διαφόρων αντιδραστικών ονειροπολήσεων, των οποίων η ιδεολογία των "κοινών" είναι μια από τις πιο πρόσφατες εκφράσεις. Ο ίδιος ο Μαρξ μιλά για μια "φυσική βάση του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας" που θα βασιζόταν στα φυσικά προϊόντα (το άγριο ζώο θα αποκαλούσε φυσικά το κυνήγι τρόπο οργάνωσης, το φύτεμα, το μάζεμα των καρπών κλπ.) κάτι που δεν μπορούμε να υιοθετήσουμε. Σε σχέση μ' αυτό, και εξαιτίας της καθολικότητας σήμερα του βιομηχανικού παραγωγικού συστήματος ο νεο-σοσιαλιστής προοδευτικός ονειρεύεται, συμμετρικά, έναν "πολυτελή κομμουνισμό", μια έκφραση που στοχεύει να περάσει ως εκλέπτυνση της διαλεκτικής σκέψης ένα οξύμωρο "πιάτο".

Ούτε η αφθονία ούτε η ανάγκη είναι φυσικά στοιχεία, παράγονται και καθορίζονται πάντα κοινωνικά: κάθε κοινωνία εδραιώνει κοινωνικά τι είναι ο πλούτος και η φτώχεια και, ομοίως – παίρνοντας ως δεδομένο ένα επίπεδο απλής επιβίωσης, κάτω από το οποίο δεν υπάρχει καν κοινωνία – ποιες είναι οι ανάγκες. Είναι απαραίτητο να επιμεινουμε σ' αυτή την ιδέα: ακόμα και οι πιο πρωτόγονες κοινωνικές μορφές παραμένουν, πάνω απ' όλα, **κοινωνικές.** Δεν υπάρχει καμιά

στιγμή στην ιστορία της ανθρωπότητας που να βρίσκεται σε μια κατάσταση υποτιθέμενης “φύσης” ούτε σε μια άμεση σχέση μ’ αυτήν. Οι πρακτικές σχέσεις του ανθρώπου με το περιβάλλον του διαμεσολαβούνται πάντα από την τεχνική και τη γλώσσα, οι οποίες υπάρχουν μόνο μέσα σε ένα σύνολο καθορισμένων κοινωνικών σχέσεων. Μπορούμε να μιλήσουμε με ζώα και να επικοινωνήσουμε μαζί τους, το κάνουμε πάντα όμως σε μια γλώσσα και ένα σύστημα ανθρώπινων αναπαραστάσεων, δηλαδή κοινωνικών. Η διαμεσολάβηση δεν είναι απαραίτητα ένα αξεπέραστο εμπόδιο, μπορεί να είναι και μια γέφυρα ανάμεσα σε στοιχεία που δίνονται ως διαχωρισμένα. Είναι γι’ αυτόν ακριβώς τον λόγο που έχουν υπάρξει διαφορετικοί τύποι σχέσεων με το φυσικό περιβάλλον, που αναπαράγουν τις ίδιες τις κοινωνικές σχέσεις: κοινωνίες που βασίζονται στην ιδιοποίηση και την εκμετάλλευση των ανθρώπων κάνουν το ίδιο με το έδαφος και με τα ζώα. Η απαλλοτρίωση της φύσης δεν είναι ποτέ “φυσική”. Ο τρόπος με τον οποίο τίθεται σήμερα το ζήτημα της “απελευθέρωσης των ζώων” υπάρχει ως τέτοιο επίσης εξαιτίας συγκεκριμένων προϋποθέσεων υπεράσπισης της ισότητας που προσιδιάζουν στην καπιταλιστική κοινωνία και βασίζεται στην υπόθεση ότι τα ζώα έχουν κι αυτά “δικαιώματα”, με άλλα λόγια θα έπρεπε να είναι αστικά υποκείμενα όπως όλοι.

Η απεικόνιση της πρωτόγονης ανθρωπότητας ως πεινασμένης και τρομοκρατημένης από τα στοιχεία της φύσης, που εργάζεται διαρκώς για να απελευθερωθεί από το φυσικό περιβάλλον, από τον έλεγχο της φωτιάς μέχρι την απόκτηση της ατμομηχανής, είναι μια καθαρή αστική φαντασία, σε μεγάλο βαθμό αποικιοκρατικής προέλευσης, που πέρασε και στον μαρξισμό, και την οποία πρέπει να αφήσουμε πίσω, όπως και όλους τους μύθους του προοδευτισμού. Ένα τέτοιο κράτος δεν υπήρξε ποτέ, πρώτον επειδή είναι δύσκολο να πεινάσει κανείς σε έναν κόσμο στον οποίο δεν υπάρχει ατομική ιδιοκτησία όπως και για τον απλό λόγο ότι κάθε ανθρώπινη κοινωνία είναι εξ ορισμού βιώσιμη. Ακόμα και τα πιο εχθρικά περιβάλλοντα, όπως οι πόλοι, έχουν επιτρέψει την ανάπτυξη ολόκληρων πολιτισμών, που δεν είναι λιγότερο πυκνοί κοινωνικά από τους άλλους. Επιπλέον, η απλή χρονολογία της εξέλιξης των ανθρώπινων κοινωνιών έρχεται σε αντίθεση με την ιδέα μιας διαρκούς αναζήτησης για πρόοδο: το 90% της ιστορίας της ανθρωπότητας απλώνεται στην Παλαιολιθική περίοδο. Η σταδιακή μόνιμη εγκατάσταση νομαδικών πληθυσμών, η κτηνοτροφία, η αστικοποίηση μπορούν να θεωρηθούν “ατυχήματα” – “ατυχήματα”, όμως, που δημιουργούν δυναμικές.

Αυτό που είναι “δεδομένο”, η “αρχή” του ανθρώπου, δεν είναι φύση αλλά μια καθορισμένη κοινωνική κατάσταση, η οποία είναι από την “αρχή” εγγενώς κοινωνική: δεν υπάρχει λευκή σελίδα στην αυγή της ανθρωπότητας.

Ο πολέμαρχος που λεηλατεί τα χωριά, ο φεουδάρχης που μαζεύει φόρους και απαιτεί αγγαρείες, ο *pater familias* της Ρωμαϊκής βίβας, όλοι αποσπούσαν από το κοινωνικό προϊόν και ιδιοποιούνταν εργατική δύναμη αλλά το έκαναν σαν να ιδιοποιούνται ένα εξωτερικό αντικείμενο. Κάθε ένας από αυτούς τους τρόπους κυριαρχίας μετασχημάτισε με τον δικό του τρόπο τις υπάρχουσες κοινωνικές πρακτικές που ιδιοποιούνταν, για να αποτελέσει αυτό που ο Μαρξ ονόμασε “τρόπο παραγωγής”. Όμως, ο καπιταλισμός μπορεί να θεωρηθεί κατά κάποιο τρόπο ως ο μόνος πραγματικός τρόπος παραγωγής.

Καθ’ όλη τη διάρκεια των ιστορικών εκδοχών της, η συντήρηση της εργατικής δύναμης κάτω από μια λιγότερο ή περισσότερο άμεση κυριαρχία, διατήρησε την αρχή του διαχωρισμού του πλούτου στην ίδια την καρδιά των τρόπων ιδιοποίησης της πλεονάζουσας εργασίας και του προϊόντος της. Όλες οι ταξικές κοινωνίες, μέχρι τον καπιταλισμό, βασίζονταν στην ιδιοποίηση ενός πλεονάζοντος προϊόντος ή πλεονάζουσας εργατικής δύναμης αλλά αυτή η ιδιοποίηση γινόταν σε μια ξεχωριστή εργασιακή διαδικασία, έστω κι αν μπορούσε να καταλαμβάνει ολόκληρη τη ζωή του εργάτη, όπως στην περίπτωση της σκλαβιάς. Με τον καπιταλισμό **η βίαιη απόσπαση της πλεονάζουσας εργασίας γίνεται στην ίδια την παραγωγική διαδικασία**, χωρίς να είναι δυνατόν να διαχωριστεί ως τέτοια. Το σύστημα αναγκών και η παραγωγή υπεραξίας τείνουν να συγχέονται, με το πρώτο να επανακαθορίζεται εντελώς από την δεύτερη.

Στον κόσμο του κεφαλαίου, η παραγωγή υπεραξίας τείνει να γίνει το αποκλειστικό αντικείμενο ολόκληρης της κοινωνικής δραστηριότητας και το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων τείνουν να επαναδιαμορφωθούν ως σχέσεις παραγωγής, για να καθορίσουν συγκεκριμένες θέσεις στην καπιταλιστική κοινωνία. Από κει κι ύστερα, είναι μία και μοναδική τάξη που κυριαρχεί στην παραγωγική διαδικασία και την κυκλοφορία των αγαθών, που παράγει την ιδεολογία και ορίζει τους πολιτικούς κανόνες. Οι παλιές αντιθέσεις ανάμεσα στην τάξη των ευγενών, του κλήρου, των εμπόρων και των συντεχνιών έχουν εξαφανιστεί: όλες οι εντάσεις ανάμεσα στα τμήματα της τάξης των καπιταλιστών ενοποιούνται κάτω από την μία και μοναδική απαίτηση της συσσώρευσης και της άπειρης παραγωγής αξίας. Αυτό δεν εκμηδενίζει τις συγκρούσεις στο εσωτερικό της άρχουσας τάξης, αλλά περιορίζει την εμβέλειά τους στη διατήρηση του γενικού συστήματος παραγωγής αξίας.

Εδώ δεν πρόκειται πλέον για την κατοχή ενός προϊόντος αλλά για το να καταστεί οποιοδήποτε προϊόν φορέας της πραγμάτωσης *επιπρόσθετης αξίας* που θα επαναεπενδυθεί για την παραγωγή περισσότερης αξίας. Το σύστημα αναγκών για την παραγωγή αξιών-χρήσης, προορισμένων για κατανάλωση και την αναπαραγωγή του κοινωνικού συνόλου, έχει γίνει **μια αποκλειστική παραγωγή εμπορευμάτων**, απλών φορέων αξιών που περιμένουν να πραγματοποιηθούν. Συνεπώς, το ζήτημα της χρησιμότητας των παραγόμενων αγαθών, όπως και αυτό της επιβλαβειότητάς τους ή του τρόπου παραγωγής τους, υπάγεται στην παραγωγή αξίας και γίνεται δευτερεύον (τα προϊόντα πρέπει να αγοραστούν) ή απουσιάζει (μερικές μορφές κατανάλωσης είναι απόλυτα επιβεβλημένες, όπως στην περίπτωση της κατανάλωσης ενέργειας, είτε “καθαρής” είτε όχι).

Αν και από ένα αφηρημένο σημείο κανείς δεν χρειάζεται όλα αυτά τα προϊόντα για να ζήσει, στην πραγματικότητα οι προλετάριοι χρειάζονται έναν μισθό, και συνεπώς αναγκάζονται να παράγουν αυτά τα προϊόντα – και να καταναλώνουν αυτά που έχουν τη δυνατότητα να αγοράσουν. Συνεπώς το προλεταριάτο είναι το πρώτο που δηλητηριάζει τον εαυτό του με υποκατάστατα και λαθραία προϊόντα και που απορροφά τα περισσότερα από τα δυσλειτουργικά αντικείμενα της βιομηχανικής παραγωγής. Αν η κατανάλωση των προλετάρων εξασφαλίζεται μέσα από τη μαζική παραγωγή, αυτό συμβαίνει γιατί πρώτον έχουν αποστερηθεί κάθε παραγωγική αυτονομία και, δεύτερον, αυτή η κατανάλωση φτηνών προϊόντων μειώνει την αξία της εργατικής τους δύναμης¹². Αν η κατανάλωση των προλετάρων είναι η πιο ρυπογόνα, αυτό είναι εξαιτίας της άμεσης σύνδεσής της με την παραγωγή αξίας: την εκμετάλλευση. Η αρχή του πλούτου – η βίαιη απόσπαση της ανθρώπινης εργασίας – έχει αναδυθεί από τον διαχωρισμό ανάμεσα στην τρέχουσα παραγωγή αξιών χρήσης, που προορίζονται για την αναπαραγωγή της εκμεταλλεζόμενης τάξης, και την ιδιοποίηση ενός πλεονάζοντος προϊόντος από την άρχουσα τάξη. Όλα συμβαίνουν σαν το προλεταριάτο να παράγει υπεραξία για τη δική του αναπαραγωγή, ώστε ο χαρακτήρας της υπερεργασίας να εξαφανίζεται στην διάρκεια αυτής της διαδικασίας και είναι μ’ αυτόν τον τρόπο που **το προλεταριάτο αναπαράγει το σύστημα της υποταγής του**.

Η ιδιοποίηση είναι εδώ στο υψηλότερο σημείο της, με τη διπλή έννοια της “κατάσχεσης” [seize] και της “απαλλαγής”¹³. “Απελευθερώνοντας” την εργατική δύναμη, ώστε να την ιδιοποιείται καλλίτερα, κάνοντας την εργατική δύναμη ένα εμπόρευμα, το οποίο κατέχει ο εργάτης χωρίς αλλά δεν έχει άλλη επιλογή από το να το πουλήσει στην τιμή που ορίζει ο αγοραστής, η αστική τάξη έκανε κάτι καλλίτερο από την ιδιοποίηση της εργατικής δύναμης ή των προϊόντων της σε σχέση με τα άλλα συστήματα κυριαρχίας: *την περιέκλεισε στον ίδιο τον πυρήνα του δικού της συστήματος πλούτου*. Αυτή η άρχουσα τάξη ξεφορτώθηκε την πασιφανή αρπακτική και παρασιτική φύση όλων των άλλων άρχουσών τάξεων πριν από αυτήν: **είναι η ίδια η κυριαρχία που μοιάζει να παράγει τον πλούτο**, σε τέτοιο βαθμό που να **εξαφανίζεται ως ταξική κυριαρχία** με την φετιχοποίησή της υπό τον όρο “οικονομία”, για να γίνει στο τέλος μια **πολιτική οικονομία** καθώς γίνεται κοινωνία. Από κει ύστερα, **η εξουσία της άρχουσας τάξης δεν εμφανίζεται πλέον σαν μια εξωτερική δύναμη** που βαραινεί πάνω στην κοινωνία και ακόμα και η αμφισβήτησή της γίνεται με τους ίδιους τους όρους πραγμάτωσης της παραγωγής αξίας: εργασία, μισθός, ανταλλαγή, ιδιοκτησία. Και όταν

12 Στμ. Σύνδεση της “αγοραστικής” δύναμης με την τιμή της εργατικής δύναμης.

13 Στμ. Στο πρωτότυπο: “se rendre propre”.

καταγγέλλονται ο παρασιτισμός ή το πλιάτσικο, πρόκειται πάντα για πράξεις μεμονωμένων ατόμων που σφετερίζονται καταχρηστικά έναν πλούτο ο οποίος θεωρείται ότι παράγεται *αυθόρμητα* από το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων και θα έπρεπε να επιστρέψει στην κοινωνία ως σύνολο. Είναι η κοινωνία στο σύνολό της που φετιχοποιεί τον εαυτό της ως παραγωγό του πλούτου, όλες οι σχέσεις μεταξύ ατόμων είναι *αδιαμφισβήτητα* οικονομικές σχέσεις και η εκμετάλλευση θα ήταν πιο όμορφη αν δεν υπήρχαν οι (πολύ) πλούσιοι¹⁴.

Η δυναμική της απεριόριστης συσσώρευσης, που είναι λανθάνουσα σε κάθε παραγωγή πλούτου (και η οποία υποβαλλόταν πάντοτε σε κριτική, *ύβρις* του πλούτου στην αρχαιότητα, καταδίκη της ενασχόλησης με το χρήμα για τον χριστιανικό και τον μουσουλμανικό κόσμο) έχει τώρα καταλάβει το σύνολο της παραγωγής, τα πιο συνηθισμένα προϊόντα αποκτιούνται από την ίδια φρενίτιδα όπως οι θησαυροί του Κροίσου και του Μίδα της ιστορίας. Αυτή η δυναμική, παρούσα από τις αρχές της αγοράς στον καπιταλισμό, έχει συνεχίσει να επιβεβαιώνεται με την επέκταση αυτού του ηγεμονικού πλέον τρόπου παραγωγής, με την αξία να γίνει αυτόνομη και αδιαχώριστη από την παραγωγική διαδικασία και την κοινωνία, αλλά συμμορφωνόμενη στις δικές της απαιτήσεις, αυτές της ατέλειωτης αύξησης. Όπως ο Μίδας, που μετασχηματίζει ό,τι ακουμπά σε χρυσάφι και πεθαίνει από την πείνα μέσα στον πλούτο, **το κεφάλαιο μετασχηματίζει ό,τι ακουμπά σε εμπόρευμα και τώρα πεθαίνει.**

Αυτή η δυναμική συσσώρευσης έχει εκδηλωθεί συγκεκριμένα με αυτό που αποκαλείται *“παραγωγισμός”*, ένα συνδυαστικό αποτέλεσμα ανταγωνισμού και χαμηλών ποσοστών κέρδους. Ενώ ο καπιταλισμός στην πρώιμη μορφή της αγοράς μεγιστοποιούσε τα κέρδη του κερδοσκοπώντας και παίζοντας με τις τιμές στις αγορές, ο καπιταλισμός στη βιομηχανική του φάση αντλεί ένα άμεσο κέρδος από την παραγόμενη υπεραξία, το οποίο στη συνέχεια θα πραγματοποιηθεί στην αγορά. Όσο μεγαλύτερη η συσσώρευση του κεφαλαίου τόσο περισσότερο πρέπει να αυξηθεί το *σταθερό κεφάλαιο* και να *μειωθεί το μερίδιο της ζωντανής εργασίας*¹⁵. Η συσσώρευση του κεφαλαίου εμφανίζεται λοιπόν όχι μόνο ως *“μια τεράστια συσσώρευση αγαθών”* αλλά και ως μια γιγαντιαία παραγωγική κατανάλωση πρώτων υλών, ενέργειας κλπ. και, συνεπώς, ως μια τεράστια συσσώρευση σκουπιδιών, ρύπανσης κοκ.

Το ιστορικό αποτέλεσμα αυτής της δυναμικής αντανακλάται στην *αδιάλλειπτη αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας*, στην συνεχή τεχνολογική καινοτομία, στην παγκόσμια επέκταση του εμπορίου και των επικοινωνιών, στην κυκλοφορία των προϊόντων και των ανθρώπων, στην χωρίς προηγούμενο αύξηση του πληθυσμού και τη μαζική ροή του εργατικού δυναμικού προς τα αστικά παραγωγικά κέντρα, μια δυναμική που η καπιταλιστική τάξη ονομάζει *πρόοδο* και η οποία σήμερα μοιάζει να αγγίζει τα υλικά όρια της επέκτασής της. Ο πλανήτης δεν μοιάζει πια αρκετά εύφορος για να τροφοδοτήσει τη δυναμική για πλούτο του καπιταλισμού, η ενεργειακή δαπάνη που απαιτείται για την παραγωγή και την κυκλοφορία έχει μεταβάλει το ίδιο το κλίμα, η βιομηχανική γεωργία καταστρέφει τις ίδιες της συνθήκες της αναπαραγωγής της, τοξικά και ραδιενεργά απόβλητα συσσωρεύονται και απλώνονται χωρίς να ξέρουμε τι να τα κάνουμε, οι μολυσμένες πόλεις σκοτώνουν αργά τους ίδιους τους κατοίκους τους. Η πιθανότητα μιας χωρίς προηγούμενο πλανητικής καταστροφής δεν είναι πια εντελώς του τύπου ενός αποκαλυπτικού παραληρήματος: χωρίς να δίνουμε βάση στις θεωρίες καταστροφολογίας, μπορούμε τώρα να υποθέσουμε απολύτως την ιδέα ότι οι συγκεκριμένες συνθήκες εξαφάνισης, λιγότερο ή περισσότερο μακροπρόθεσμα, της ανθρωπότητας, μέσω ενός ποιοτικού και μη-αναστρέψιμου μετασχηματισμού του ανθρώπινου περιβάλλοντος είναι διανοητές. Φυσικά γεγονότα, όπως σεισμοί ή τυφώνες, δεν είναι πλέον απλά *“φυσικές καταστροφές”* αλλά πυροδοτούν εκρηκτικές αλυσιδωτές αντιδράσεις. Αυτό συμβαίνει όταν, για παράδειγμα, εγκαθιστούμε στο περιβάλλον μας πυρηνικά εργοστάσια.

14 Στμ. Η σοσιαλδημοκρατική, λαϊκιστική κριτική της κρίσης.

15 Στμ. Για τη σημασία της αναλογίας *σταθερού και μεταβλητού κεφαλαίου*, δηλαδή πάγιου κεφαλαίου και ζωντανής εργασίας και τη σχέση της με την αύξηση του πλεονάζοντος πληθυσμού, δείτε και την ανάλυση στο άρθρο του *Surplus Club*: *“Παγιδευμένος σ’ ένα πάρτυ που κανείς δεν σε γουστάρει”*, μεταφρασμένο εδώ: https://inmediasres.espinblogs.net/trapped_in_a_party.

Παρ' όλα αυτά, είναι λάθος να θεωρήσουμε ότι αυτή η κατάσταση, που μοιάζει τελικά να θέτει υπό αμφισβήτηση τις δυνατότητες επιβίωσης ολόκληρης της ανθρωπότητας, είναι πραγματικά ένα ζωτικό διακύβευμα για το κεφάλαιο. Από την μια πλευρά, τα τεράστια συμφέροντα που διακυβεύονται στη βιομηχανία των ορυκτών καυσίμων και περιλαμβάνουν όχι μόνο εταιρείες αλλά και κράτη και έχουν γεωστρατηγικές συνέπειες για ολόκληρες περιοχές του πλανήτη, αντιπροσωπεύουν τα ίδια όχι μόνο μια τροχοπέδη για ριζικές αλλαγές αλλά εγγυώνται, επίσης, ότι οι αναγκαίες αλλαγές θα πάνε στη σωστή κατεύθυνση, *αυτή του κεφαλαίου*. Και από την άλλη, είναι πιθανόν *αυτή η ίδια η καταστροφή*, στις διάφορες πτυχές της, να θεωρηθεί ως μια ευκαιρία για παραγωγή νέας αξίας για τους καπιταλιστές.

Πρόκειται για το ότι η ίδια η “φύση”, που προσφέρει τους πόρους της δωρεάν σε όσους θέλουν να τους αποσπάσουν, είναι ένας εχθρός της λογικής της παραγωγής αξίας που έχει το κεφάλαιο. Το κεφάλαιο μπορούσε να βασίζεται στις φυσικές διαδικασίες αποσπώντας μια συγκεκριμένη απόδοση που αποτελούσε και εγγύηση για μια επόμενη· αλλά η αξία προέρχεται πάντα από τον μετασχηματισμό των πρώτων υλών, είναι μόνο με την προσθήκη της εργατικής δύναμης που παράγεται η αξία. Η εργατική δύναμη, όμως, δεν είναι τίποτα αν δεν ταιριάζει σε ένα σύστημα αγοραπωλησίας. Αυτό που απλά προσφέρεται δεν έχει καμιά αξία και όταν ένας καπιταλιστής αναλαμβάνει να εκμεταλλευτεί έναν φυσικό πόρο, δεν συναντά στον δρόμο του έναν σαμάνο που κάνει τις τελετουργικές εκκλήσεις στον Pachamama αλλά τον γαιοκτήμονα που θα παρουσιαστεί ο ίδιος ως μέρος της υπεραξίας που παράγεται με την μορφή μιας ετήσιας γαιοπροσόδου. Συνεπώς, η διάβρωση του εδάφους είναι σίγουρα άσχημα νέα για τις μάζες των ανθρώπων που ζούσαν από τη γεωργία για αιώνες αλλά, από τη σκοπιά του κεφαλαίου, η δυνατότητα μιας εντελώς βιομηχανοποιημένης γεωργίας είναι μια πολλά υποσχόμενη, εφικτή προοπτική που απλά επιβεβαιώνει μια γενική τάση της καπιταλιστικής παραγωγής. Έτσι, κάθε στάδιο μιας διαδικασίας καλλιέργειας, που έχει δοθεί από το παρελθόν, προσθέτει αξία στο τελικό προϊόν: αυτό που οι μέλισσες έκαναν πριν δωρεάν, αντικαθίσταται ως πλεονέκτημα από μια νέα τεχνική διαδικασία. ***Η καταστροφή που έχει επιφέρει η πρόοδος είναι η ίδιας ένας παράγοντας προόδου.***

Σίγουρα, σ' αυτή τη διαδικασία πολλοί καπιταλιστές ίσως καταστραφούν και δυνητικές καταστάσεις κρίσης πιθανόν να μην είναι πολύ ευάγωγες για τις επιχειρήσεις ή την κοινωνική ειρήνη, για να πούμε το λιγότερο. Αλλά οι πιο ισχυροί καπιταλιστές, που είναι αυτοί ακριβώς που οι αποφάσεις τους μετράνε, μπορούν εύλογα – και κυνικά – να ελπίζουν ότι θα παίξουν τον ρόλο τους. Και όσον αφορά το επιχείρημα ότι μα “και οι καπιταλιστές έχουν παιδιά”, θα πούμε απλά ότι για όσο είναι δυνατή η ζωή στη Γη, η τάξη των καπιταλιστών θα προσπαθήσει να την κάνει πιο ευχάριστη και ασφαλή μάλλον για την ίδια και όχι για την υπόλοιπη ανθρωπότητα.

Αν η διατάραξη του κλίματος, και οι άλλες καταστροφές σε εξέλιξη, θέτουν μια καινούρια κατάσταση για τον κόσμο των καπιταλιστών, δεν θα πρέπει να περιμένουμε ότι θα την αντιμετωπίσουν οι ίδιοι: *η καταστροφή είναι ένα οικείο στοιχείο για το κεφάλαιο, και τις περισσότερες φορές είναι οι προλετάριοι που πληρώνουν το τίμημα*. Η παλιά σοφία του Bordiga και του λαού έλεγε πάντα για τον πόλεμο: να γκρεμίσεις για να ξαναχτίσεις σημαίνει πάντα δουλειά. “*Το κεφάλαιο δεν είναι πια προσαρμοσμένο στην κοινωνική λειτουργία του περάσματος της εργασίας της μιας γενιάς στις άλλες και στη χρήση των παλιότερων γενιών γι' αυτό τον σκοπό. Δεν θέλει δημοπρατήσεις και συντήρηση αλλά γιγαντιαία κατασκευαστικά έργα: γι' αυτό, οι φυσικοί κατακλυσμοί δεν είναι αρκετοί, το κεφάλαιο δημιουργεί, με μιαν αναπόφευκτη αναγκαιότητα, ανθρώπινους κατακλυσμούς και κάνει την μεταπολεμική ανοικοδόμηση ‘την υπόθεση του αιώνα’” (Bordiga, *Human species and Earth's crust*, “*Το ανθρώπινο είδος και ο φλοιός της Γης*”).*

Πρόκειται για μια “αναπόφευκτη αναγκαιότητα” επιμένει ο Bordiga: το αναπόφευκτο της καπιταλιστικής “προόδου” φαίνεται να επιβεβαιώνεται από την ίδια την καταστροφή, απέναντι στην οποία “εμείς” μοιάζει να μην μπορούμε να κάνουμε τίποτα. Η τεχνολογία και η αξία, πιασμένες χέρι-χέρι, φαίνονται να επιβεβαιώνουν την αυτόνομη δύναμή τους και να αναπτύσσονται πέρα από τον έλεγχο των κοινωνικών πρωταγωνιστών, σύμφωνα με μια δική τους εσωτερική λογική¹⁶. Αλλά

16 Στμ. Ο φενακισμός/φетиχισμός της καπιταλιστικής τεχνο-επιστήμης.

καμιά από τις τεχνολογίες που παράγονται από το κεφάλαιο δεν είναι αποτέλεσμα μιας τέτοιας αφηρημένης δυναμικής: αυτό που αποκαλείται “πρόοδος” είναι το προϊόν της ταξικής πάλης – και συχνά των αγώνων που έχουν ηττηθεί. Η απορρόφηση και αποβολή ζωντανής εργασίας στην παραγωγική διαδικασία, η τοποθέτηση των εργατών σε αποσπασματικά καθήκοντα που δεν επιτρέπουν καμιά απόφαση στην όλη διαδικασία (που τώρα συναντάμε από το εργοστάσιο μέχρι το γραφείο μέσω του αλγορίθμου που κατανέμει τις διαδρομές στους διανομείς¹⁷), η κυριαρχία του κεφαλαίου επί της άμεσης διαδικασίας της παραγωγής, η διάλυση των συνδικάτων, η εξαφάνιση διαφόρων επαγγελμάτων και η απειλητική μονοπώλησή τους – όλα αυτά ήταν το πρώτο “ελατήριο” της τεχνολογικής προόδου. **Η πρόοδος είναι ένας ταξικός πόλεμος.**

Κάθε “τεχνολογικό” προχώρημα, είτε με όρους παραγωγικών εργαλείων είτε της οργάνωσης της εργασίας, επιτυγχάνεται μέσα από τους ταξικούς αγώνες, στη διάρκεια των οποίων η μπουρζουαζία επιδιώκει συγκεκριμένες στοχεύσεις απέναντι στο προλεταριάτο: να πετύχει τη μέγιστη παραγωγικότητα της εργασίας, να περιορίσει τον χρόνο για τη μεταφορά των προϊόντων, πετυχαίνοντας παράλληλα τη μέγιστη αξία κλπ., όλα αυτά με τη μεγαλύτερη δυνατή πειθαρχία και την εξάλειψη οποιασδήποτε δυνατότητας ενεργού ή παθητικού φρεναρίσματος από την πλευρά των προλετάρων. Πρέπει να σημειωθεί ότι κατά την περίοδο της ανόδου της εργατικής τάξης, οι νικηφόροι αγώνες θα μπορούσαν να έχουν το ίδιο αποτέλεσμα: η μείωση της διάρκειας της εργάσιμης ημέρας ωθεί στην αύξηση της παραγωγικότητας, η εκπροσώπηση των εργαζομένων συμμετέχει στον εξορθολογισμό της εργασιακής διαδικασίας και προωθεί την πειθαρχία των εργατικών συνδικάτων, ο καθορισμός ελάχιστου μισθού τείνει να ρευστοποιεί τις επενδύσεις συμβάλλοντας στην εξίσωση των ποσοστών κέρδους κλπ. Κάθε μεμονωμένη “πρόοδος” τείνει να επεκταθεί σ’ ολόκληρο το σύστημα, και υπόκειται στη λογοκρισία του όρου της κερδοφορίας, μέσω του ανταγωνισμού. Αυτές οι στιγμές πάλης στιγματίζονται από περιοδικά ξεσπάσματα κρίσεων που αμφισβητούν τους τρόπους της απόσπασης υπεραξίας, ορίζοντας κύκλους αγώνων. Είναι επειδή η αντίφαση – η πτώση του ποσοστού κέρδους – είναι μόνιμη που η πρόοδος είναι ασταμάτητη. Κανένα αόρατο χέρι της προόδου, καμιά πραγμάτωση οποιουδήποτε πνεύματος της ιστορίας επί τω έργω: **η δυναμική του κεφαλαίου είναι η ταξική πάλη.**

Πνιγόμαστε σήμερα κάτω από τη μάζα του παραγόμενου “πλούτου”, ενσάρκωμένου είτε στη μορφή του κεφαλαίου είτε των αγαθών. Κι όμως, ποτέ δεν ήταν η πραγματική μιζέρια – δηλαδή, η κοινωνικά παραγόμενη ανικανότητα να εξασφαλίσει κανείς άμεσα την συντήρησή του – τόσο μεγάλη. Ο επανα-ορισμός του γενικού συστήματος αναγκών από την παραγωγή αξίας, που χαρακτηρίζει τον καπιταλισμό, συνεπάγεται κάτι ιδιαίτερο: τίποτα απ’ ό,τι παράγεται δεν είναι περισσότερο “πλούτος” απ’ ό,τι για τους πλούσιους. Η αφθονία φτηνών εμπορευμάτων, που έχει μειώσει το κόστος της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, δηλητηριάζει επίσης σίγουρα τους εργάτες, των οποίων η εργασία δηλητηριάζει τους ίδιους και τον υπόλοιπο κόσμο, όπως ακριβώς **η αυξανόμενη παραγωγικότητα τους αποστερεί τελικά την απασχόλησή τους**¹⁸ και αυτά τα ίδια τα

17 Στμ. Στο πρωτότυπο: “*qui se retrouve désormais de l’usine au bureau en passant par l’algorithme distribuant leurs courses aux livreurs*”.

18 Στμ. Εξαιρετικά σημαντικό σημείο για να εξηγήσουμε πολύ άμεσα και κατανοητά ότι η πηγή της ανεργίας που μαστίζει τις αναπτυσσόμενες χώρες δεν είναι φυσικά η φτηνή εργατική δύναμη (πχ. οι μετανάστες), αλλά η αύξηση της παραγωγικότητας από την εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης που καθιστά πλεονάζουσα την εργατική δύναμη, είτε του ντόπιου είτε του “ξένου” προλεταριάτου. Αυτό απαντά βέβαια και στην λανθασμένη λογική του εργατισμού που θεωρεί ότι οι μετανάστες πχ. είναι μια ανεξάντλητη πηγή φτηνής εργατικής δύναμης. Η δυναμική της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης δεν μειώνει απλά την τιμή της εργατικής δύναμης, την καθιστά όλο και περισσότερο περιττή. Έτσι μακροπρόθεσμα ακόμα και αυτή η “πηγή” φτηνής εργασίας πχ. οι μετανάστες, καθίσταται πλεονάζουσα. Ένα μικρό μόνο μέρος της είναι εκμεταλλεύσιμο. Αυτό σημαίνει να εξηγήσουμε και στους ντόπιους εργάτες ότι ακόμα και αν έφευγαν όλοι οι μετανάστες η κατάσταση της απασχολησιμότητάς τους δεν θα άλλαζε στην πραγματικότητα: η ένταση της εκμετάλλευσης και η αύξηση της παραγωγικότητας δεν θα έκαναν τίποτα άλλο από το να οξύνουν τον εσωτερικό ανταγωνισμό μεταξύ τους καθιστώντας και πάλι πλεονάζοντες τους περισσότερους. Ότι η πηγή της ανεργίας είναι η αύξηση της παραγωγικότητας και της έντασης της εκμετάλλευσης φαίνεται από την ποιότητα των

προϊόντα που παράγουν. Αυτό το φαινομενικά χωρίς τέλος σύστημα συσσώρευσης φέρει την ίδια του την αντίφαση, που είναι η ύπαρξη του προλεταριάτου, το οποίο αναπαράγοντας τις συνθήκες παραγωγής αξίας παράγει την αέναη αμφισβήτηση της ίδιας της ύπαρξής του ως τάξης. Το ζήτημα λοιπόν του ξεπεράσματος του καπιταλισμού δεν προέρχεται ούτε από την εξάντληση των φυσικών πόρων ούτε από την “κατάρρευση” της παραγωγής, που είναι το απαραίτητο “φόντο”, αλλά, σ’ αυτό το πλαίσιο, πρόκειται πραγματικά για το ίδιο το ζήτημα της επανάστασης, που εξακολουθεί να τίθεται.

“Δεν είναι σίγουρο ότι ο κομμουνισμός θα τα καταφέρει καλύτερα”

Η κατάργηση των τάξεων είναι επίσης και κατάργηση του πλούτου, ο οποίος εκφράζεται τόσο από τη δύναμη της γοητείας που ασκούν επάνω μας τα υλικά αντικείμενα όσο και από τη συγκεκριμένη δύναμή τους, η οποία δεν είναι παρά η υλική δύναμη μιας τάξης. Στην παρούσα φάση της ταξικής πάλης, η επαναστατική κατάληψη των μέσων παραγωγής δεν μπορεί πλέον να γίνει ως *κοινωνικοποίηση* αυτών των μέσων, αλλά είναι μέρος μιας διαδικασίας κομμουνιστικοποίησης η οποία εμπλέκει όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής, για να τις αλλάξει. Αυτή η κατάληψη δεν είναι προϊόν ενός προλεταριάτου που θα διατηρούσε τη θέση του σε μια αμετάβλητη παραγωγική διαδικασία, αλλά αυτό μιας τάξης στη διαδικασία της αυτοκατάργησής της καθώς κατανικά όλες τις τάξεις. Στη διάρκεια αυτής της επαναστατικής διαδικασίας αν δεν υπάρχει πλέον πλούτος να διανεμηθεί αυτό συμβαίνει γιατί, πρώτον, καθένας μπορεί να τον αδράξει και, δεύτερον, γιατί κανείς δεν έχει την εξουσία να τον διανείμει, αποφασίζοντας τι πρέπει να επιστραφεί στον καθένα.

Η καπιταλιστική υλική παραγωγή είναι κανονικά *μη-αφομοιώσιμη* ως τέτοια, τόσο ως συνολική διαδικασία όσο και σε σχέση με το αποτέλεσμά της. Κάθε πτυχή της παραγωγής προϋποθέτει καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις, τον δικό τους καταμερισμό εργασίας: *δεν υπάρχει κοινωνική ουδετερότητα της τεχνολογίας, και αυτό έχει υλικά αποτελέσματα*. Αλυσίδες εφοδιασμού που εμπλέκουν την ανταλλαγή, τη δυσαναλογία μηχανών, που απαιτούν μια συνεχή παροχή ενέργειας, συντήρηση και επισκευή που περιλαμβάνει τη σύνδεση με τον αντίστοιχα παραγωγικό τομέα, η χωρική κατανομή στους εργασιακούς χώρους σε σταθμούς εργασίας που απαγορεύουν την επικοινωνία και την μετακίνηση, ο έμφυλος καταμερισμός στην εργασία, όλα αυτά θα είναι αδύνατον να διατηρηθούν στη διάρκεια της επαναστατικής κρίσης χωρίς να αποκατασταθούν οι καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις. Με άλλα λόγια, επανάσταση θα είναι εναντίον του ίδιου του μηχανισμού της καπιταλιστικής παραγωγής, η οποία προϋποθέτει το προλεταριάτο ως τέτοιο¹⁹.

Ο **κοινωνικός** χαρακτήρας της παραγωγής δεν μπορεί πια να συλληφθεί από το προλεταριάτο ως αυτό που καθιστά δυνατή την απελευθέρωσή του αλλά εμφανίζεται *άμεσα* ως αυτό που το καταπιέζει: ως κοινωνικές παραγωγικές σχέσεις²⁰. Ο κοινωνικός χαρακτήρας της παραγωγής δεν

θέσεων εργασίας που δημιουργούνται όπου υπάρχει “ανάπτυξη”: επισφαλείς και χαμηλά αμοιβόμενες, εντατικοποιούν τους προλετάρους μέχρι εκεί που δεν πάει, έτσι που τελικά το ποσοστό των πλεοναζόντων να ξεπερνά κατά πολύ τις όποιες “νέες” θέσεις εργασίας.

19 Στμ. Με άλλα λόγια, η επανάσταση με την έννοια της κομμουνιστικοποίησης, και αντίθετα με ό,τι υπήρξε ως σχέδιο του επαναστατικού και εργατικού κινήματος τον 20ο αιώνα, δεν είναι η νικηφόρα επέλαση του προλεταριάτου και η αυτεπιβεβαίωσή του ως τάξης αλλά μια διαδικασία με την οποία το προλεταριάτο *στρέφεται ενάντια στον ίδιο τον εαυτό του ως τάξης του κεφαλαίου*, μια διαδικασία στην οποία το προλεταριάτο πρέπει να ηττηθεί, να *αυτοκαταργηθεί*, καταργώντας ταυτόχρονα και όλες τις τάξεις. Δείτε και την υποσημείωση που ακολουθεί.

20 Στμ. Εξαιρετικά σημαντικό. Δεν μπορούμε να προχωρήσουμε αν δεν καταστήσουμε εντελώς ξεκάθαρη τη ριζική διαφοροποίηση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων και πώς αυτές αλλάζουν ριζικά τη θέση του προλεταριάτου: αυτό που φαινόταν ως θετική συνθήκη της απελευθέρωσης του προλεταριάτου – οι κοινωνικές παραγωγικές σχέσεις και η εργασία, το θετικό μέσα στην αρνητικότητα που συνιστά το προλεταριάτο – σήμερα δεν ορίζει παρά την πλήρη υπαγωγή του προλεταριάτου στο κεφάλαιο, το καθιστά μια τάξη του κεφαλαίου, είναι ο ορίζοντας της καταπίεσής του, κι αυτό σημαίνει ότι η μόνη προοπτική απελευθέρωσης για το προλεταριάτο είναι η πλήρης πραγμάτωση της *αρνητικότητάς* του: αυτοκατάργησή του ως τάξης μέσα από την

είναι τίποτα άλλο παρά η αναγκαιότητα της πλεονάζουσας εργασίας και της υπεραξίας. Το αν αυτή η υπεραξία απορροφάται από μια τάξη ή από την “κοινότητα”, που συλλαμβάνεται ως μια εξωτερική οντότητα “υπεράνω” των άμεσων σχέσεων μεταξύ των ατόμων, δεν αλλάζει πολλά. Εν κατακλείδι, είναι στην επαναστατική στιγμή που πρέπει να καταργήσουμε την ανταλλαγή μέσα από την πρακτική του χαρίσματος, να κάνουμε την παραγωγή ένα στοιχείο υπαγόμενο στην επαναστατική πάλη, να ανοίξουμε τους χώρους παραγωγής για να καταργήσουμε τον διαχωρισμό μεταξύ των εργατών και των μη-εργατών κοκ.

Η επαναστατική πρακτική είναι άμεσα η δημιουργία νέων σχέσεων ανάμεσα στα άτομα, σχέσεις που το περιεχόμενό τους ποικίλει τόσο όσο και οι καταστάσεις στις οποίες αυτά εμπλέκονται. Αυτές οι σχέσεις αλλάζουν τον τρόπο παραγωγής όπως και αυτό που παράγεται: η παραγωγή και η κατανάλωση δεν συνδέονται πλέον μόνο με την άμεση δραστηριότητα των ατόμων που αγωνίζονται, δεν είναι κάτι περισσότερο από παράγοντες αυτοπροσδιορισμού των υποκειμένων, με άλλα λόγια [η παραγωγή και η κατανάλωση] καταργούνται ως οικονομικές κατηγορίες. Είναι αυτή η αφθονία, η αφθονία των σχέσεων μεταξύ των ατόμων, που προσιδιάζει στον κομμουνισμό, και όχι η ποσοτική αφθονία των παραγόμενων προϊόντων.

Όσον αφορά την “πολυτέλεια”, είναι προφανώς εξ ορισμού ασύμβατη με τον κομμουνισμό. Στο μέσο των μείζονων αναστατώσεων που θα φέρει η επαναστατική κρίση, και άσχετα από το αν κανείς έχει μια προτίμηση στον ασκητισμό, μάλλον, παρά στην κραιπάλη, είναι εξαιρετικά πιθανό ότι θα πρέπει να τα βγάλει πέρα με την σπάνη. Η έξοδος από αυτή τη σπάνη, που είναι μέρος του οπλοστασίου των εργαλείων καταστολής του Κράτους και του κεφαλαίου, θα είναι από μόνη της μια επαναστατική πρόκληση. Από την άλλη, μπορεί κανείς να σκεφτεί θετικά την πολυτιμότητα που αποκτούν τα υλικά αγαθά: είναι πολύτιμα επειδή είναι σπάνια. Αυτό δεν αποκλείει να τα ξοδεύουμε χωρίς να τα υπολογίζουμε, αρκεί να έχουμε συμφωνήσει ότι μπορεί να λείψουν και πάλι και ότι έχουμε αποκτήσει τα μέσα για να ανανεώσουμε αυτό το ξόδεμα, αν θέλετε. Κάποιος μπορεί ακόμα και να σκεφτεί τη γιορτή που μπορεί να αποτελέσει η ανεπανόρθωτη και οριστική εξαφάνιση αγαθών, η χωρίς επιστροφή κατανάλωσή τους. Και για να βάλουμε ένα τέρμα στις εικασίες, δεν απαγορεύεται ίσως να σκεφτούμε ότι μέχρι τώρα έχουμε εξαναγκαστεί να συσχετίζουμε την κοινή ευτυχία με την κατάσταση των παραγωγικών δυνάμεων, και ότι αυτό δεν έχει οδηγήσει παρά σε δεινά για όλους, στη δυστυχία της πλειοψηφίας των προλετάρων και σε μια χωρίς προηγούμενο συλλογική καταστροφή.

Όπως και να χει, εξαιτίας της ίδιας της φύσης του κινήματος αυτού, δεν χρειάζεται να αναρωτιόμαστε τι πρέπει να κάνουμε μετά την επανάσταση για τη ζημιά που προκάλεσε ο καπιταλισμός. Μια τέτοια στιγμή γενικής διαβούλευσης δεν θα υπάρξει: δεν θα υπάρξει κανένα Παγκόσμιο Συνέδριο των Σοβιέτ για να αποφασίσει κυρίαρχα τον δρόμο που θα ακολουθήσει ο πλανήτης και να τον επιβάλλει με πενταετή πλάνα και αριθμητικούς στόχους. Είναι αλήθεια ότι μέσα στην καπιταλιστική αναρχία η γραφειοκρατική φαντασίωση μοιάζει θελκτική, όμως δεν αποτελεί επιλογή.

“Τι θα κάνουμε με τα πυρηνικά εργοστάσια παραγωγής ενέργειας;”. Σήμερα δεν υπάρχει δημόσια συνάντηση στην οποία να τίθεται το επαναστατικό ζήτημα με έναν στοιχειωδώς συγκεκριμένο τρόπο και στην οποία να μην προκύπτει αυτό το ερώτημα. Το ίδιο το γεγονός ότι μοιάζει φυσικό και νόμιμο να προσπαθούμε να απαντήσουμε το ερώτημα αυτό λες κι “εμείς” (αλλά ποιοι είμαστε “εμείς;”) είμαστε επικεφαλής αυτού του κινήματος και της ομαλής λειτουργίας του, σαν να έπρεπε να δώσουμε εγγυήσεις στο προλεταριάτο πριν το ίδιο αναλάβει αποφασιστική δράση, στην πραγματικότητα δεν είναι καθόλου προφανές. Αυτός ακριβώς ο τρόπος να τίθενται ερωτήματα είναι τυπικός μιας ιστορικής στιγμής που ο κομμουνισμός θεωρούσε τον εαυτό του ως τον νόμιμο κληρονόμο του προηγούμενου τρόπου παραγωγής, ελέω της ιερής διαδοχής των τρόπων παραγωγής. Ο κομμουνισμός παρουσιαζόταν τότε ως η ολοκληρωμένη εκδοχή του ιστορικού κινήματος που ξεκίνησε από το κεφάλαιο: ο καπιταλισμός αλλά καλλίτερος, όπου όλα τα προβλήματα θα λύνονταν. Αλλά αν αφήσει κανείς στην άκρη κάθε τελεολογία, για να επικεντρωθεί

κατάργηση όλων των τάξεων και του συνόλου των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων.

στις εγγενείς αντιφάσεις του παρόντος και τη δυναμική που αυτές συνεπάγονται, αν κανείς τραβήξει στα όρια την έγνοια για μια μη-κανονιστική σκέψη, τότε δεν μπορεί να διατηρήσει τέτοιες αναπαραστάσεις.

Η επανάσταση δεν θα είναι η διάρρηξη από τη χρυσαλίδα του κεφαλαίου του κουκουλιού, ώστε να δώσει τη θέση της στην πολύχρωμη πεταλούδα του κομμουνισμού αλλά μια αιματηρή, χαοτική και, με πολλούς τρόπους, *καταστροφική* ρήξη με την παρούσα τάξη πραγμάτων. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ύπαρξη των πυρηνικών ηλεκτροπαραγωγικών σταθμών είναι ένα μείζον πρόβλημα, τόσο από οικολογική όσο και πολιτική σκοπιά, με όσα συνεπάγεται η κεντροποιημένη και κρατική διαχείριση, η εξειδικευμένη εργασία, και ο άλυτος χαρακτήρας του, ακόμα και υπό την παρούσα διαχείριση. Παρ' όλα αυτά, από μια τεχνική άποψη²¹, **δεν είναι βέβαιο ότι ο κομμουνισμός θα τα καταφέρει καλλίτερα**. Στην πραγματικότητα, **ο κομμουνισμός δεν σκοπεύει να λύσει κανένα πρόβλημα**. Δεν είναι ζήτημα διόρθωσης των αδικιών του παρελθόντος ούτε εξασφάλισης των συνθηκών του μέλλοντος: **το επαναστατικό κίνημα ξεδιπλώνεται εξ ολοκλήρου στο παρόν**²².

Αυτό είναι ακριβώς που διακρίνει τη θεωρία της κομμουνιστικοποίησης, όπως είναι - ή θέλει να είναι - προϊόν των τωρινών συνθηκών της ταξικής πάλης, από θεωρίες που αντιστοιχούν σε συνθήκες που δεν υπάρχουν πια ή θεωρίες που θέτουν ουτοπικά τις ίδιες τις συνθήκες τους ως πλαίσιο της αφήγησής τους. Να σκεφτόμαστε τον κομμουνισμό σημαίνει να στοχαζόμαστε αυστηρά την ίδια την επαναστατική στιγμή και όχι να συλλαμβάνουμε την επαναστατική στιγμή σαν μια ιδιαίτερη στιγμή, *διακριτή* από την “κατασκευή των συνθηκών του κομμουνισμού”²³, ή να κάνουμε την εξέγερση ένα πρόβλημα που λύνεται άμεσα από ένα υποκείμενο εμφανιζόμενο από το πουθενά. Ο κομμουνισμός δεν είναι τίποτα άλλο από αυτό που συμβαίνει όταν το κεφάλαιο εισέρχεται σε κρίση, και το κεφάλαιο τίθεται σε κρίση από τη δράση του προλεταριάτου και όλων όσων δεν “θέλουν να παραμείνουν αυτό που είναι”, **γιατί δεν μπορούν πια**. Πρακτικά αυτό σημαίνει την έκρηξη όλου αυτού του βόθρου που το κεφάλαιο κρατά υπό πίεση, κι αυτό δεν θα γίνει ήσυχα ή καθαρά. Για να το θέσουμε πιο κλασικά, είναι αντιμετωπίζοντας όλα όσα έχουν ανατραπεί και τείνουν να αποκατασταθούν ξανά²⁴, είναι σ' αυτό ακριβώς το κίνημα, που ο κομμουνισμός μπορεί να υπάρξει, **όχι σαν σχέδιο αλλά σαν δραστηριότητα**.

Από αυτή την άποψη, να μιλάμε για το τι θα κάνει ή δεν θα κάνει ο κομμουνισμός στο μέλλον, χωρίς να καταδεικνύουμε τον αναγκαίο σύνδεσμο ανάμεσα στο επαναστατικό κίνημα και τον κομμουνισμό, *χωρίς να παράγουμε θεωρητικά τον κομμουνισμό*, είναι σαν να μιλάμε για το τίποτα, όπως είναι και το να μιλάμε μόνο για το επαναστατικό κίνημα χωρίς να το συνδέουμε με τις παρούσες συνθήκες, όπως αυτές είναι. Και καθώς το “τίποτα” δεν είναι δεσμευτικό, δεν προκαλεί έκπληξη ότι ένα τέτοιο είδος θεωρίας δεν αντιμετωπίζει κανένα πρόβλημα που να μην λύνεται στη στιγμή.

21 Στμ. Εδώ εύλογα πρέπει να αναρωτηθούμε: ποια είναι αυτή η “τεχνική” σκοπιά και μπορεί να αγνοηθεί;

22 Στμ. Εξαιρετικά λεπτή θέση που σηκώνει πολύ ανάλυση καθώς ουσιαστικά θέτει το ζήτημα της σχέσης του χρόνου και της χρονικότητας με την επανάσταση/κομμουνιστικοποίηση ως κίνηση και διαδικασία.

23 Στμ. Ιδιαίτερα σημαντική θέση. Με άλλα λόγια **ο κομμουνισμός, όπως ακριβώς και ο καπιταλισμός, είναι διαλεκτική αυτοπροϋπόθεση!** Ο κομμουνισμός, δηλαδή η επαναστατική ρήξη, θα συμβεί όταν είναι ήδη ώριμες οι “συνθήκες”-προϋποθέσεις του - αυτές δεν υπάρχουν ως μια διαχωρισμένη διαδικασία. Όπως ακριβώς το κεφάλαιο δεν δημιούργησε “εκ των προτέρων” τις κατάλληλες συνθήκες ύπαρξής του, η δημιουργία των προϋποθέσεων του **ήταν** η ανάδυση του ίδιου του κεφαλαίου, το ίδιο ισχύει και για τον κομμουνισμό. Για παράδειγμα, η αυτοκατάργηση του προλεταριάτου και η κατάργηση των τάξεων δεν είναι προϋπόθεση του κομμουνισμού, είναι ο κομμουνισμός. Γι' αυτό και δεν νοούνται “μεταβατικά στάδια” κλπ. Αυτή, μπορούμε να πούμε, ότι είναι, με όλες τις αβεβαιότητες και αδυναμίες της, η μείζονα συνεισφορά της θεωρίας της κομμουνιστικοποίησης.

24 Στμ. Στο πρωτότυπο: “*c'est en se confrontant à tout ce qui se défait et tend aussi à se refaire*”.

Ο κομμουνισμός, όπως φέρεται από την παρούσα περίοδο, δεν μπορεί να περιέχει καμιά διαχειριστική συνιστώσα: η κατάργηση της ανταλλαγής και της αξίας συνεπάγεται την απουσία μέτρησης του χρόνου εργασίας ως ενός σοσιαλιστικού προτύπου για την διανομή του πλούτου. Ως εκ τούτου, οποιαδήποτε παγκόσμια διαβούλευση πάνω στο τι συνιστά “παραγωγή” καθίσταται αδύνατη. Είναι **η ίδια η ιδέα του πλούτου που καταργείται με τον κομμουνισμό**, η ιδέα ενός πλεονάζοντος προϊόντος που μπορεί κανείς να το ιδιοποιηθεί ξέχωρα από το σύνολο των σχέσεων μεταξύ των ατόμων. Ένα τέτοιο πλεόνασμα δεν μπορεί παρά να είναι η ανανέωση των ταξικών σχέσεων²⁵, και η συνειδητή αποτροπή της δημιουργίας του είναι μια από τις πτυχές της επαναστατικής πάλης που πρέπει να διεξαχθεί. Χωρίς αυτό, το αποτέλεσμα της επαναστατικής κρίσης δεν θα είναι τίποτα άλλο από ένα καινούριο, λιγότερο ή περισσότερο βάρβαρο, άβαταρ του καπιταλισμού, και η ανανέωση άλλων μορφών ταξικής πάλης.

Κατά τα άλλα, αν κάτι πρέπει να γίνει, όπως ισχύει για καθετί, θα είναι το έργο ομάδων ατόμων που μπορούν εξίσου καλά να είναι πολύ εκτεταμένες, αποφασίζοντας ελεύθερα την κοινή τους δράση. Σ’ αυτή τη δράση, η “οικολογική συνείδηση” θα έχει μικρότερη θέση από το να υποφέρει άμεσα τις συνέπειες της καταστροφής που άφησε πίσω του το κεφάλαιο. Σε κάθε περίπτωση, δεν μπορούμε να αποφασίσουμε εμείς γι’ αυτά τα άτομα, στο όνομα μιας κοινής ανθρωπότητας που θα μας έκανε εκ των προτέρων κύριους μιας δράσης που θα αναλάβουν άλλοι. Οι λόγοι δεν είναι καταρχάς ηθικοί, ακόμα κι αν η αρχή “δεν μπορούμε να αποφασίσουμε για τους άλλους” θα μπορούσε να είναι μέρος μιας κομμουνιστικής ηθικότητας – παρ’ όλο που, και γι’ αυτό ακόμα, το προλεταριάτο πρέπει πρώτα να αποφασίσει για λογαριασμό όλων την κατάργηση των τάξεων, χωρίς την οποία το “δεν αποφασίζουμε για τους άλλους” δεν είναι παρά μια φιλελεύθερη αρχή για τη διατήρηση των νόμων της αγοράς. Στην πραγματικότητα, όμως, οι λόγοι είναι πρωτίστως υλικοί. Όπως δεν είναι ο “άνθρωπος” που περπάτησε στο φεγγάρι, αλλά η ΝΑΣΑ, που χρηματοδοτήθηκε από την κυβέρνηση των ΗΠΑ, ούτε είναι η “ανθρώπινη δραστηριότητα” η αιτία της παγκόσμιας υπερθέρμανσης αλλά το κεφάλαιο και η κανονική του δράση, έτσι δεν θα είναι η ενοποιημένη, τελικά, από τον κομμουνισμό “ανθρωπότητα” – καθοδηγούμενη από καλλίτερους ηγέτες – που θα διορθώσει τη ζημιά που προκάλεσε το κεφάλαιο. Κι αυτό απλά επειδή οι υλικοί παράγοντες που κάνουν εφικτό να σκεφτόμαστε την “ανθρωπότητα” ως ένα κοινό αντικείμενο και εργαλείο για ένα σχέδιο, με άλλα λόγια, η αστική ιδεολογία που βασίζεται στην ιδιοποίηση των μέσων παραγωγής και, συνεπώς, όλης της εργατικής δύναμης, θα έχει τότε εξαφανιστεί.

Θα παραμείνουν όλα αυτά τα σκατά που δημιουργήθηκαν από έναν τρόπο παραγωγής και την ιστορία του, που η κατάργηση των κοινωνικών σχέσεων σίγουρα δεν θα καταργήσει. Απογοητευτικό συμπέρασμα, αναμφίβολα, που μπορεί, ίσως, να φανεί και πρακτικά αντιφατικό. Αλλά δεν είναι δυνατόν να προχωρήσουμε πέρα από αυτή την παρατήρηση χωρίς την ίδια στιγμή να εισάγουμε ένα σύνολο καταστροφικών προϋποθέσεων. Η ταυτοποίησή τους ήταν το αντικείμενο του παρόντος άρθρου. Η αδυναμία προβολής συγκεκριμένων λύσεων για τα οικολογικά προβλήματα στην ιδέα του κομμουνισμού δεν είναι αποτέλεσμα μιας αντιφατικής θεωρίας ή μιας μοιρολατρικής “οπτικής”, είναι μια πραγματική αδυνατότητα και ένα όριο πάνω στο οποίο οποιαδήποτε σοβαρή, σύγχρονη θεωρία του κομμουνισμού πρέπει να αναγνωρίσει ότι σκοντάφτει.

Και για το τέλος, ο ελέφαντας στο δωμάτιο²⁶: παραμένει η ανάγκη για τη διατήρηση και τη διαιώνιση του ανθρώπινου είδους μετά την κατάργηση της παραγωγής; Θα αρκεστούμε εδώ να πούμε: όχι απόλυτα.

25 Στμ. Ακούγεται ως ιδιαίτερα ισχυρή θέση που χρήζει συζήτησης. Είναι το πλεόνασμα που δημιουργεί τις ταξικές σχέσεις ή οι ταξικές σχέσεις παράγουν πλεόνασμα με έναν συγκεκριμένο τρόπο ιδιοποίησης;

26 Στμ. Στα αγγλικά στο γαλλικό κείμενο, “the elephant in the room”: παροιμιώδης αγγλική φράση που δηλώνει ένα μείζον πρόβλημα ή ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα που είναι πασιφανές ότι υπάρχει αλλά αποφεύγεται ως αντικείμενο συζήτησης, ένα τεράστιο προφανές πρόβλημα που κάνουμε ότι δεν βλέπουμε, σαν να προσποιούμαστε ακριβώς ότι δεν βλέπουμε έναν ελέφαντα σε ένα δωμάτιο.